Poštarina plaćena u gotovom

BR. 5. ZAGREB, SVIBANJ 1937. GOD. XXIII.

Sbutega Petar
Zagreb
Marulićev trg 12/IX.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI: Dr. IVO POL...

SADRŽAJ:

Da li postoji pravna i financijska mogućnost, da sama država i njezina privredna poduzeća plaćaju i snašaju državne poreze i ostale dažbine; — dr. Franolić Vladimir, odvjetnik u Vrbovskom . . . 225
Zamjenjivanje novčanih kazni kaznama lišenja slobode; Timoskin Vladimir, sekretar Vrhovnoga suda u Sarajevu . . . 236
Nadležnost sudova u sporovima izmedju poslodavaca i namještenika; — dr. Dobrovolni V., odvjetnik u Bjelovaru . . . 241
Hipoteka i privilegiji na brod pred uzakonjenje projekta pomorskoga trgovačkog zakona; — dr. Pallua Emil, sudac sreskoga suda I. u Zagrebu . . . 245
Ocjene i prikazi:
Dr. Viktor Korošec i dr. Gregor Krek: Zgodovina in sistem Rimskega zasebnega prava: prvi svezek, 1 snopić: »Splošni nauki, viri, osebno in stvarno pravo« spisal dr. Viktor Korošec, Celje 1936.; — priopćio dr. Eisner Bertold, sveuč. profesor u Zagrebu . . . 257
Pravosudje:
a) Gradjansko . . . 264
b) Kazneno . . . 267
c) Trgovačko . . . 267
Društvene vijesti . . . 269
Literatura . . . 270
Svaštice . . . 271

20666

MIŠLJENJE

profesora pravnoga fakulteta zagrebačkog sveučilišta
Eisnera dra Bertolda i Pliverića dra Mladena

O PREDOSNOVI GRADJANSKOGA ZAKONIKA ZA KRALJEVINU JUGOSLAVIJU

izašlo je.

Knjiga — o kojoj je bila riječ u tekstu prošloga broja — opsiže 630 stranica, a stoji D. 80. Naručuje se kod tajništva Pravničkoga društva (Svačićev trg 4, II. kat), a dobiva se i u knjižarama.

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof.
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik

GOD. LXIII. SVIBANJ — ZAGREB 1937. BROJ 5.

Da li postoji pravna i financijska mogućnost, da sama država i njezina privredna poduzeća plaćaju i snašaju državne poreze i ostale dažbine?

Napisao dr. Franolić Vladimir, odvjetnik u Vrbovskom.

I. — U našem financijskom zakonodavstvu posljednjih godina, sadržane su neke općenite ustanove, koje su u suprotnosti sa osnovnim načelima financijske znanosti uopće, a dosljedno tome i u suprotnosti sa osnovnim načelima financijskoga prava, kako je ono prihvaćeno u savremenim državama. Te ustanove, ako ih se primijeni i shvati onako, kako su donešene, ruše temeljna načela oporezovanja i javnih podavanja uopće.

Kako se to već iz samoga naslova ovoga članka vidi, mislimo ovdje na samu državu kao poreskog obvezanika, kao poreski subjekt, koji je obvezan na plaćanje poreza na temelju postojećih zakonskih propisa. Pitanje, koje želimo rasvijetliti, sastoji se u tome, da li može i sama država, koja temeljem svog imperiuma nameće svojim državljanima poreze i druga podavanja, biti istovremeno i sama poreski obvezanik po tim njezinim zakonima, — ili drugim riječima, da li se država, kao nosilac vrhovne vlasti, može razlikovati od države kao imovinsko-pravnoga subjekta i da li prema tome postoji pravna i financijska mogućnost, da država kao imovinsko-pravni subjekt plaća državi, nosiocu vrhovne vlasti, poreze. Izgleda, da je sastavljačima našega zakona o neposrednim porezima od 9. veljače 1928 ova pravna i financijska nemogućnost izgledala mogućom, kada su u članu 2. al. 4. toga zakona unijeli i slijedeću odredbu: »Kada i u kojim slučajevima država plaća porez, predvidjeno je odredbama ovoga zakona«. Medjutim uzalud tražimo u samome zakonu one odredbe, po kojima bi bila i samoj državi nametnuta dužnost, da plaća neposredne poreze: zemljarinu, kućarinu, tečevinu, porez na rente, itd. Kod svih vrsta tih poreza postoji zakonska odredba, da je država oslobodjena od plaćanja tih poreza. Za čudo je, da sastavljači toga zakona nisu ušli u suštinu same stvari i da su dopustili, da u zakon o neposrednim porezima može doći spomenuta odredba.

Ali i novim zakonom o državnom računovodstvu od 15. srpnja 1934. je donesena slična odredba, tako da se iz toga može zaključiti, da spomenuta odredba člana 2. zakona o neposrednim porezima nije slučajna, nego da se osniva na nekom načelu, koje provejava naše financijsko zakonodavstvo uopće. Novi zakon o drž. računovodstvu sadržaje u § 182, al. 3. slijedeću odredbu: »Državna privredna poduzeća i ustanove moraju snositi s v e d r ž a v n e d a ž b i n e, u koliko zakonskim naredjenjima nisu od toga oslobodjeni«. Da sâma država plaća poreze temeljem nekoga zakona, koji je ona sâma izdala, to izgleda i svakome lajiku jedva vjerojatno i moguće. Ali da državna privredna poduzeća i ustanove plaćaju državi poreze i druge dažbine, to na prvi pogled ne samo da ne izgleda nemoguće, nego donekle i razumljivo, ako se ne zadje u samu suštinu stvari i nema na umu pojam poreza i oporezovanja uopće s jedne strane, te pojam državnog privrednog poduzeća s druge strane.

U ovome članku ćemo se pozabaviti ovim pitanjem, koje je, bar s teoretske strane, nadasve zanimljivo i poučno, makar da u praksi ne će nikome zadavati osobitih poteškoća.

Prije nego li predjemo na samu analizu gornjih pojmova, potrebno je, da se osvrnemo i na značenje riječi: »državna dažbina« u onome smislu, kako to navodi § 182. zak. o drž. računovodstvu od god. 1934. U našem financijskom zakonodavstvu nailazimo često na riječ »dažbina«. Makar da nigdje nema posebne definicije ove riječi i ovoga pojma, ipak se pod ovom riječju imaju u smislu postojećih zakona razumijevati sva podavanja, na koja je pojedinac obvezan prema državi ili kojemu drugom javno-pravnom tijelu kao cjelini. U širem smislu obuhvaća riječ dažbina ne samo poreze u užem smislu, nego i sva ostala podavanja, kao takse itd. Zato se često ta riječ upotrebljava kao zajednički pojam svih podavanja prema državi ili prema kojemu drugomu jevno-pravnom tijelu, kao na pr.: državne dažbine, samoupravne dažbine, banovinske dažbine, itd. Pod ovom riječju razumijevamo dakle sva javno-pravna podavanja, na koja je pojedinac obvezan prema cjelini, napose prema državi, a u prvome redu na same poreze. Pošto porezi u savremenoj državi sačinjavaju najveći dio javno-pravnih podavanja, čineći glavnu sastojinu državnih prihoda, ispitat ćemo potanje pojam poreza kao najglavnijega od svih državnih dažbina.

II. — Država je najviša juristička osoba javnoga prava. Ona je nosilac vrhovne vlasti (la souveraineté) u granicama svoga područja. Ta vrhovna vlast (imperium) je njezino preimućstvo, povlastica, koju ona može delegacijom prenijeti i na javno-pravna tijela nižega stepena. Kao organizovani skup ljudi na odredjenom teritoriju, država ima i svoje potrebe, tako zvane kolektivne potrebe. Ona mora ove potrebe — analogno potrebama svake fizičke osobe — zadovoljavati, a za zadovoljenje tih kolektivnih potreba mora se država brinuti, da namakne potrebna sredstva. Ova sredstva za zadovoljenje državnih potreba zovu se državni prihodi, koji mogu biti različite vrsti te pritjecati iz različitih izvora. Država može i sama imati svoje vlastite imovine, ona dakle može i sama biti imovinsko-pravni subjekt u smislu privatnoga prava. Ona može posjedovati, sticati prava i preuzimati obveze, jednom riječju ona može biti imalac svih onih prava, koja ima i svaki pojedinac u privatno-pravnom smislu. Kao imovinsko-pravni subjekt zove se država fisk, erar, res aeraria. Ali država kao imovinsko-pravni subjekt, kao vlasnik kuća, tvornica, poduzeća, šuma, ruda, poljoprivrednih dobara, ne razlikuje se pravno od države kao nosioca vrhovne vlasti. To je jedan te isti subjekt, jedna te ista juristička osoba, koja ima samo dva imena iz razloga praktičnosti. I sama pomisao na to, da lučimo državu kao nosioca vrhovne vlasti i državu kao imovinsko-pravni subjekt na dvije samostalne i posebne jurističke osobe, dovodi nas do apsurda.

Državni prihodi, sa kojima ona zadovoljava kolektivne potrebe mogu pritjecati bilo iz njezine vlastite imovine, o kojoj smo sada govorili (šume, rude, poljoprivredna dobra, tvornice šećera. itd.), bilo pak iz imovine njezinih članova — samih državljana. Prvi prihodi, t. j. oni iz vlastite imovine, imaju značaj privatno-pravnih prihoda pojedine fizičke osobe. To su prihodi državnih domena, *domanium* srednjega vijeka, koje su se tokom stoljeća razvile. Ovi privatno-pravni prihodi države, naime prihodi njezinih domena, sačinjavali su u srednjem vijeku i u većem dijelu novog vijeka (do 19. stoljeća) najveći postotak državnih prihoda uopće. Danas ti prihodi sačinjavaju tek manji postotak svih državnih prihoda, a to s razloga, što su se potrebe savremene države znatno povećale, a i mogućnost plaćanja poreza od strane državljana veoma je porasla.

Svi ostali državni prihodi spadaju u drugu skupinu prihoda, t. j. onih prihoda, koji pritječu državi iz imovine njezinih članova — državljana. Ti prihodi nose različita imena: zemljarina, kućarina, tečevina, trošarina, itd., ali su poznati pod skupnim imenom poreza — neposrednih i posrednih. Ova vrst prihoda sačinjava u svim civilizovanim državama pretežnu većinu svih državnih prihoda.

Država mora naći neki način, kako će od svojih državljana ubirati poreze. Time ona dolazi u poseban odnošaj prema svim onim osobama — bilo fizičkim, bilo juristčkim —, kojima silom svoga imperiuma arbitrarno nameće dužnost, da neki odredjeni dio svoje imovine dadu za zajedničke potrebe. Nastaje odnošaj nadredjenosti i podredjenosti, koji se baš u pitanju poreza očituje. Ali s oporezovanjem dolazi u poseban odnošaj s jedne strane državno gospodarstvo i s druge strane privatno gospodarstvo. Jedno postaje ovisno od drugoga i jedno se ne dade danas zamisliti bez drugoga. Već je Lorenz von Stein[1]) veoma ispravno uočio ovu medjusobnu ovisnost državnoga i privatnoga gospodarstva i baš je porez ona spona, koja ove dvije kategorije gospodarstva spaja i približuje.

Svi teoretičari, koji su se pitanjem poreza bavili, napose pisci financijske znanosti i poreznoga prava, jesu jednodušnog mišljenja, da država — nametući poreze — dolazi u neki poseban položaj prema svim fizičkim i juristčkim osobama, koje postoje na njezinom terito-

---

1) Lehrbuch der Finanzwissenschaft, III. izd. str. 297.: »Offenbar ist nun das, was wir die »Steuer« nennen, nur eine und noch dazu sehr junge Form für das innige Verhältnis, in welchem die Einzelwirtschaft zu der Staatswirschaft steht.«

riju. Svi oni luče državu, kao nosioca imperiuma i kao imovinsko-pravni subjekt s jedne strane, te sve ostale imovinsko-pravne subjekte s druge strane. Svi imovinsko-pravni subjekti, kojima država nameće dužnost plaćanja poreza jesu ipso facto ovisni o samoj državi u tom pogledu. Država sama je iznad i izvan njih, i kao nosioc vrhovne vlasti i kao imovinsko-pravni subjekt. I stariji i noviji pisci jednodušni su u tom strogom lučenju države, koja nameće poreze, i pojedinaca, kojima su porezi nametnuti. Već spomenuti L. von Stein luči državno gospodarstvo od privatnoga upravo obzirom na funkciju samoga poreza. »Porezi su, kaže Dr. K. Ball,[2]) ona podavanja, koja neko javno-pravno tijelo (ein öffentlicher Verband) traži od osoba podvrgnutih njegovoj vlasti bez ikakove posebne protuusluge«. Ball naglašava dakle osobe, koje su podvrgnute vlasti nekoga javno-pravnog tijela, i koje su različite od samog toga javno-pravnog tijela. Sličnu definiciju poreza daje i poznati teoretičar prof. K. Eheberg,[3]) koji doslovce kaže: »Porezi su podavanja državi i ostalim javno-pravnim tijelima, koja se silom javne vlasti (Kraft öffentlicher Autorität) ubiru za zadovoljenje kolektivnih potreba«.

Njemački pisci naročito naglašavaju vlast, odnosno silu, koju država izvršuje namećući podanicima poreze. Oni imaju uvijek u vidu državni *imperium*, dakle državu kao nosioca vrhovne vlasti, ali svejedno strogo luče državu od trećih osoba podvrgnutih njezinoj vlasti, koje su osobe dužne plaćati porez. U tome se posvema slažu sa ostalim piscima, naročito francuskim i talijanskima, koji toliko ne naglašavaju silu i vlast kao bitni elemenat države, koja nameće poreze. »Oni doprinosi, kaže prof. D'Albergo,[4]) koje su pojedinci (i singoli) dužni, da davaju u razmjeru usluga, koje dobivaju od države, a koje su usluge po svojoj naravi nedjeljive, zovu se porezi«. Slično kaže i E. Allix,[5]) koji doduše polazi sa drugoga gledišta, dok hoće da utvrdi funkciju poreza u državi: »Porez je onaj doprinos, što ga država (la Souveraineté) traži od individuuma na osnovu načela narodne solidarnosti za pokriće izdataka od opće koristi kao što i za ispunjenje obveza, koje proističu od državnih dugova«.

Opće poznati teoretičar i sistematičar financijske znanosti L. Cossa[6]) daje takodjer vrlo uvjerljivu definiciju poreza: »Porez je onaj dio imovine privatnika, koji državne vlasti ubiru za pokriće javnih izdataka...« Cossa dakle posve jasno i nedvoumno kaže, da je porez dio imovine privatnika, pa prema tome je očito, da država ne može biti poreski obvezanik. Francuski i talijanski pisci doduše ne naglašavaju silu i vlast države, kako to čine njemački pisci, ali i oni strogo luče državu, kojoj se plaćaju porezi, i pojedince privatnike, koji su dužni plaćati poreze. Svi oni spominju pojedince, individue, kao poreske obvezanike.

2) Grundriss des gesamten Steuerrechtes, I. Steuerlehre, Berlin 1933., str. 2.
3) Finanzwissenschaft, 16 i 17. izd. Leipzig 1921., str. 177.
4) Scienza delle Finanze e diritto finanziario, Milano, Anno XIV. (1935.), str. 16.
5) Traité de science de finances et de législation financière française, 4. izd., Paris 1921., str. 365.
6) Elementi di scienza delle finanze, njem. prevod od dr. K. Eheberga, Erlangen 1882., str. 57.

Iz svih ovih definicija poreza, koje smo istakli, napose pak iz definicija njemačkih pisaca, vidi se, da se kod oporezovanja radi i o nekoj sili, koju država izvršuje namećući i ubirući poreze. Prema tome izgleda, da je važno i pitanje, kako se ubire porez. Istom kada na to pitanje odgovorimo, vidjet ćemo, da država ne može biti poreski subjekt, poreski obvezanik, istovremeno, dok drugima nameće poresku dužnost. Zato nam se čine definicije poreza njemačkih pisaca ispravnije, jer se baš iz njih vidi, da država ne može biti ono, što su poreski obvezanici. Porezi su uvijek i u svakom slučaju prisilna podavanja, koja država jednostrano i arbitrarno, bez pitanja onih, kojih se tiče, odredjuje i rasporezuje. U mnogo slučajeva porezi izgledaju kao dobrovoljna podavanja — i to osobito kod posrednih poreza trošarina, carina, itd., a i mnogi državljani dobrovoljno i spremno plaćaju neposredne poreze — kućarinu, tečevinu, itd. Ali to su samo prividne pojave, koje bi neupućenog mogle zavesti. Ako uočimo način postanka poreza, a i samu bit poreza, mora nam postati jasno, da porez ne može nikada biti dobrovoljno, nego samo prisilno podavanje. Ovu je činjenicu najbolje uočio C. F. Bastable,[7]) koji je dao slijedeću definiciju poreza: »porez je prisilni doprinos (a compulsory contribution) od imovine neke osobe, ili od skupine osoba, za zadovoljenje potreba javnih vlasti.«

I Bastable dakle naglasuje ne samo činjenicu, da je porez onaj dio imovine pojedinaca, koji država ubira za zadovoljenja javnih potreba, nego još i činjenicu, da je porez prisilno podavanje, prisilan doprinos.

Saževši sve ono, što smo do sada spomenuli, možemo u kratko reći: Porez je prisilno podavanje pjedinaca (ili skupine pojedinaca), koje traži od pojedinaca javno-pravna vlast za zadovoljenje kolektivnih potreba. Dvije su dakle značajke svakoga poreza: 1. prisila, koju vrši državna vlast namećući poreze, i 2. imovina pojedinaca (različita od državne imovine), iz koje se ubira i plaća porez. Ako uočimo ova dva bitna činioca svakoga poreza, onda ne možemo shvatiti, kako su sastavljači našega zakona o neposrednim porezima od god. 1928. mogli doći na pomisao, da i sama država po tom zakonu može biti poreski obvezanik.[8]) Nitko naime razuman ne može zamisliti, da bi neka osoba — pa makar se zvala i država — mogla sama na sebe vršiti prisilu, koja je bitni rekvizit svakog oporezovanja.

Pojam i bit samoga poreza dovodi nas do zaključka, da je pravno nemoguće zamisliti, da bi i sama država, koja izdaje porezne zakone, mogla biti istovremeno i sama obvezana po tim zakonima u snašanju državnih poreza. Ova pravna nemogućnost proizlazi iz same definicije poreza, kako smo gore istakli.

III. — Naglasili smo, da su dvije bitne značajke svakoga poreza: prisila i imovina trećih osoba, različitih od same države. Nakon što smo utvrdili, da je pravno nemoguće, da i sama država bude poreski

7) Public Finance, III. izd. London 1903., str. 263.: »A tax is a compulsory contribution of the wealth of a person or body of persons for the service of the public powers.«
8) Čl. 2. zak. o neposrednim porezima: »Kada i u kojim slučajevima država plaća porez, predvidjeno je odredbama ovoga zakona.«

obvezanik, preostaje još, da ispitamo, da li postoji pravna mogućnost, da državna privredna poduzeća i ustanove budu poreski obvezanici, kako to predvidja novi zakon o drž. računovodstvu. Treba dakle, da ispitamo, da li je ona imovina, koju imaju državna privredna poduzeća i s kojom ona raspolažu, različita od državne imovine, ili je pak njihova imovina sastavni dio državne imovine. Treba dalje utvrditi, da li su državna privredna poduzeća i ustanove samostalni imovinsko-pravni subjekti, različiti od države ili ne. Ako su ta poduzeća i ustanove samostalni imovinsko-pravni subjekti sa juridičkom individualnošću, onda će postojati pravna mogućnost, da plaćaju državi poreze. Ako ona nemaju svoje potpune juridičke individualnosti, sa svojom posebnom imovinom i posebnom svrhom, nego ako su sastavni dio državne imovine, onda će za njih u ovom pogledu vrijediti sve ono, što smo rekli za samu državu.

Već samo njihovo ime: »državna privredna poduzeća i ustanove« upućuje nas na to, da ona stoje u uskoj vezi sa samom državom i njezinom imovinom. Medjutim ćemo iz samo zakona o drž. računovodstvu, koji o njima potanko govori, morati zaključiti, da li su ta poduzeća i ustanove samostalni -imovinsko-pravni subjekti ili ne. Iz duha samoga zakona o drž. računovodstvu, a i iz nekojih njegovih pozitivnih ustanova proizlazi, da ta poduzeća i ustanove doista nisu samostalni subjekti sa svojom vlastitom imovinom, različitom od države same. Ustanova §-a 183. al. 2. spomenutoga zakona kaže: »Osnovna i obrtna glavnica, u koliko nije nabavljena tudjim sredstvima, sa fondovima, sačinjavaju sopstvena sredstva poduzeća i ustanova, koja pripadaju državi i pretstavljaju imovinsku vrijednost poduzeća za državu«. Iz ove zakonske ustanove jasno proizlazi, da su državna privredna poduzeća i ustanove sastavni dio državne imovine i da ona sredstva, koja takva poduzeća imaju, nisu njihova vlastita imovina, niti pak takva, koja bi bila različita od državne imovine. Da je tome tako, vidi se i iz ustanove §-a 183. al. 1., koja kaže: »Državni imovinski objekti, koji su ustupljeni državnim poduzećima i ustanovama na stalno iskorišćavanje i koji su osnova njihovog rada...« Ti državni imovinski objekti, kao zgrade, strojevi, postrojenja, tvornice, željeznice, itd. ustupljeni su dakle samo na iskorišćavanje rečenim poduzećima i ustanovama, ali ti objekti ostaju i dalje vlasništvo same države, koja ih je i osnovala.

Ali iz nekih drugih ustanova novoga zakona o drž. računovodstvu dalo bi se doista zaključiti, da su državna privredna poduzeća i ustanove samostalni imovinsko-pravni subjekti. Tako n. pr. ustanova § 182. al. 2. kaže: »U slučaju, da državna privredna poduzeća i ustanove vrše za državu ili za druga državna privredna poduzeća i ustanove isporuke ili radove kao i usluge, imaju pravo na odgovarajuću naknadu. Ova naknada odredjuje se neposrednom pogodbom ili, ako se ne postigne sporazum, odlučuje ministarski savjet.« Ova zakonska ustanova govori o naknadi, na koju imaju drž. privredna poduzeća i ustanove pravo, ako vrše radove i isporuke za državu ili za druga državna privredna poduzeća, i uopće za sve usluge, koje njima čine. Ali se ova ustanova ne može i ne smije doslovce tumačiti onamo,

da ta privredna poduzeća tu naknadu doista u svoje ime i dobivaju i da je mogu dobiti za sebe i u svoje ime. Svako državno privredno poduzeće je jedna ekonomska jedinica, te je državi stalo da znade, kako ta ekonomska jedinica posluje, koliko državi daje dobiti. Radi toga je iz razloga praktičnosti, koji su financijsko-tehničke naravi, dalje iz razloga budžetskih, unesena rečena zakonska odredba u novi zakon o drž. računovodstvu, jer je takav postupak financijsko-tehnički svrsishodan. Prema tome ne može se ova odredba doslovce tumačiti nego tek u sklopu sa svim ostalim odredbama ovoga zakona, jer bi nas u protivnom slučaju mogla zavesti u bludnju. Njome se ne dira u jedinstvo državne imovine i državne blagajne.[9])

Da li su državna privredna poduzeća i ustanove doista samostalni imovinsko-pravni subjekti, različiti od same države, možemo najbolje zaključiti iz činjenice, da li ona imaju pravnu i djelatnu sposobnost, t. j. da li mogu sama i u svoje ime sticati prava i preuzimati obveze, da li mogu samostalno tužiti i biti tužena i konačno da li mogu tužiti državu i druga državna privredna poduzeća i ustanove, ili ne. Ako ona nemaju pravne i djelatne sposobnosti, ako ne mogu samostalno tužiti i biti tužena, onda ona ne postoje kao samostalni imovinsko-pravni subjekti, ona nemaju juridičke individualnosti.

Pregledavajući naš drž. budžet i ispitujući pravnu narav pojedinoga drž. privrednog poduzeća i ustanove, dolazimo do zaključka, da je jedina Poštanska štedionica od svih državnih privrednih poduzeća i ustanova, za koju zakon kaže, da je pravno lice, makar da je i njezina djelatna sposobnost ograničena, kako ćemo poslije vidjeti. U posljednjem državnom budžetu nailazimo na slijedeća drž. privredna poduzeća i ustanove: 3 narodna kazališta (Beograd, Zagreb, Ljubljana); 2 državne štamparije (Beograd, Sarajevo); uprava drž. monopola; uprava državnih željeznica i uprava drž. riječne plovidbe; državna dobra Belje i Topolovac; državna tvornica šećera na Čukarici; 3 srednje poljoprivredne škole (Križevci, Valjevo, Bukovo); državna klasna lutrija; 6 drž. ergela; Državna hipotekarna banka i Poštanska štedionica te tridesetak bolničkih i higijenskih ustanova (bolnica, oporavilišta, ortopedskih zavoda, i t. d.). Sva ta privredna poduzeća i ustanove su pod neposrednim nadzorom nadležnoga ministra.

Od svih ovih poduzeća i ustanova jedina je Poštanska štedionica pravno lice u smislu zakona,[10]) ali je i ona djelatno ograničena. Bez znanja i privole ministra financija ne može ona otudjivati svoju imovinu, jer se njezina imovina smatra državnom imovinom, a značaj pravnoga lica dobila je ona iz razloga, što prima na štednju uloške trećih osoba, koje moraju imati jamstvo, da će imovina same štedionice (što je puka formalnost) jamčiti, pored države, za te uloge. Državna hipotekarna banka i Poštanska štedionica imaju ograničenu djelatnu

9) Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, System des österreishischen allg. Privatrechts, I. Band, Erste Hälfte, Wien 1925., str. 177.: »Die Erscheinung, dass Staatsbehörden miteinander Verträge schliessen, und dass Staatskassen einander Zahlungen leisten, sind Eigentümlichkeiten, die in der Ordnung des Rechnungswesens ihren Grund haben und die Einheit des Bundesschatzes nicht berühren.«

10) Čl. 2. zakona o poštansko-štednom, čekovnom i virmanskom prometu od 1921. god.: »Poštanska štedionica sa svojim filijalama je pravno lice; sveukupna njena aktiva jamči u prvom redu za pokriće uložaka i drugih njezinih pasiva.«

sposobnost. One imaju t. zv. »jus standi in judicio« te mogu u vlastito ime tužiti i biti tužene kod redovnog suda bez posredstva ministra financija, dok naprotiv nijedno drugo privredno poduzeće ni ustanova toga nema. Sva ostala državna privredna poduzeća i ustanove mogu tužiti i biti tužena samo posredstvom samoga ministra financija. Što je medjutim najglavnije od svega, nijedno državno privredno poduzeće i ustanova ne može tužiti kod državnih sudova drugo državno poduzeće ili ustanovu, nego sve sporove medju njima rješava nadležni ministar ili pak ministarski savjet. To vrijedi i za Državnu hipotekarnu banku i za Poštansku štedionicu. Iz toga se dade zaključiti, da postoji jedinstvo državne imovine za sva državna privredna poduzeća i ustanove, te da je ona imovima, koju iskorišćuju pojedina poduzeća, samo državna imovina.[11])

Naša državna privredna poduzeća i ustanove imaju doista neku samostalnost i individualnost, neku autonomiju, ali to nije juridička individualnost, koja bi ih činila samostalnim i od države različitm te neovisnim imovinsko-pravnim subjektima. Ona imaju stanovitu financijsku autonomiju, koja im omogućuje, da bolje i ekonomičnije iskorišćuje one imovinske objekte, koje im je država dala, a to sve sa svrhom, da državi donesu što veću dobit. Ona imaju prema tome financijsku individualnost (individualité financière),[12]) koja je posvema različita od juridičke individualnosti.

Ako ova naša istraživanja primijenimo na prijašnje naše izvode, dolazimo do slijedećeg konačnog zaključka: Pošto je imovina državnih privrednih poduzeća i ustanova sastavni dio državne imovine, to dosljedno tome ta poduzeća nisu samostalni imovinsko-pravni subjekti, različiti od same države. Iz tih razloga postoji pravna nemogućnost, da naša državna privredna poduzeća i ustanove snašaju i plaćaju državne poreze, kako to čine svi imovinsko-pravni subjekti na teritoriju tražiti naknadu za poslove i usluge, koje učine državi ili drugim državnim privrednim poduzećima i ustanovama, te vrhu tih poslova s njima sklapati pogodbe, ali time ne postaju ona samostalni imovinsko-pravni subjekti, koji bi bili različiti od države te kao takvi obvezani na plaćanje poreza i drugih dažbina.

IV. — Utvrdili smo dakle, da je pravno nemoguće zamisliti — s razloga jedinstva državne imovine kao što i zbog samoga pojma poreza —, da bi i sama država i njezina privredna poduzeća snašala državne poreze, kako to čine svi imovinsko-pravni subjekti na teritoriju države, u koliko su različiti od same države kao subjekta. Preostalo bi da ispitamo, da li je pravno moguće, da država i njezina privredna poduzeća i ustanove snašaju ostale državne dažbine — osim neposrednih i posrednih poreza. — Te ostale dažbine bile bi razne takse i uopće sve naplate, gdje država bez obzira na protučinidbu arbitrarno utvrdjuje visinu naplate. Bitna značajka svih državnih dažbina je prisila, pa se zato te dažbine — u koliko ne spadaju pod pojam nepo-

11) Krainz-Pfaff-Ehrenzweig ibidem, str. 177.: »Aus der Einheit des Bundesschatzes folgt..... dass verschiedene Teile des Staatsvermögens miteinander keinen Prozess führen können.«

12) Ovaj pojam »invidualité financière« postavio je i razvio, koliko nam je poznato, prof. G. Jèze u svojem djelu: »Théorie générale du Budget«. Paris 1921.

srednih ili posrednih poreza — i zovu se quasi-porezi, a to s razloga, što imaju sve bitne značajke pravih poreza. Radi toga možemo općenito reći, da za državne dažbine, koje ne potpadaju neposredno pod pojam poreza, vrijedi sve ono, što smo rekli za poreze, t. j. da je pravno nemoguće, da i sama država i njezina privredna poduzeća snašaju državne dažbine. Jedinstvo državne imovine ne dopušta to, a isto tako i pojam dažbina isključuje tu mogućnost.

V. — Ali ne postoji samo pravna nemogućnost, da i sama država te njezina privredna poduzeća i ustanove snašaju poreze i ostale dažbine, nego za to postoji i financijska nemogućnost, kako ćemo to sada utvrditi.

Već smo sprijeda spomenuli, da država zadovoljava svoje potrebe svojim prihodima, koji su dvojake naravi. Jedni pritječu od vlastite državne imovine, a drugi prihodi pritječu od imovine državljana — fizičkih ili juridičkih osoba različitih od države same. Prihodi, koje država dobiva od osoba različitih od sebe same, jesu porezi i dažbine. Prihodi pak od njezine vlastite imovine — to su prihodi državnih domena, koje se danas zovu državna privredna poduzeća i ustanove. Prema tome državna privredna poduzeća i ustanove jesu sama po sebi, kao državna imovina, glavni i prvotni izvor državnih prihoda. Ona su par excellence državni prihod. Ona su upravo za to i osnovana, da državi, i nikome drugome nego državi, nose prihod. Njihov prihod je isto što i državni prihod. Zato i kaže zakon o drž. računovodstvu, da se državni budžet sastoji iz predračuna rashoda i predračuna prihoda državne uprave te iz predračuna rashoda i prihoda državnih privrednih poduzeća i ustanova (§ 16. z. o drž. rač.). Prihodi dakle državnih domena u najširem smislu jesu prihodi same države, jer ona nema svoje druge imovine, iz koje bi namakla potrebna sredstva za pokriće svojih rashoda. Svi prihodi državne uprave, državne privrede i državnih fondova i zaklada, ma po kojoj osnovi postojali, moraju se unijeti u državni budžet (§ 34. z. o d. rač.). Čista dobit državnih privrednih poduzeća i ustanova budžetski je prihod državne uprave. Gubitak državnih privrednih poduzeća i ustanova, preko dotacije, pokriva se iz pričuvnih fondova, u koliko ih ima, ili smanjenjem osnovne ili obrtne glavnice (§ 198. al. 2. z. o d. rač.).

Iz ovih ustanova novoga zakona o državnom računovodstvu očito proizlazi, da državna privredna poduzeća i ustanove nemaju svojih vlastitih prihoda, koji bi bili predmet oporezovanja, već se njihovi prihodi imaju smatrati, a i smatraju se, državnim prihodima u pravom smislu. Državni pak prihodi, koji služe za pokriće državnih rashoda, ne mogu biti, kako smo to do sada potanko razvili, predmet oporezovanja, jer je to pravno nemoguće i zamisliti.

U smislu člana 74. točka 2. zakona o neposrednim porezima od 8. veljače 1928. podleže porezu na dobitak poduzeća, koja su obvezana na javno polaganje računa, i tekovinska poduzeća država i samoupravnih jedinica. Prema tome zakonodavac je u zakonu o neposrednim porezima stavio propis, da i državna tekovinska poduzeća podleže porezu na dobitak. Medjutim već u čl. 76. točka 1. istoga zakona stoji doslovce, da se od ovoga poreza oslobadjaju »sva poduzeća državna, koja se za-

snivaju na pravu monopola, ili služe svrhama javne uprave i saobraćaja, kao i sva ostala, ako i u koliko služe neposredno potrebama same države«. Zakonodavac je dakle odmah uvidio ovu pravnu i financijsku nemogućnost, kada je, predvidjajući poreznu obavezu državnih privrednih poduzeća, odmah i oslobodio ta privredna poduzeća od plaćanja poreza.

U zakonu o neposrednim porezima izričito stoji, da je predmet oporezovanja prihod, i to bilo prihod od zemljišta, bilo od zgrada, bilo prihod od poduzeća, radnja i samostalnih zanimanja, bilo pak prihod od poduzeća obvezanih na javno polaganje računa (društveni porez). Poreska osnovica je onaj faktično utvrdjeni prihod, koji porezni subjekt ima i to bilo od svoje kuće, ili zemljišta, ili radnje, bilo pak od svog zanimanja. Gdje nema prihoda nema ni poreske dužnosti, jer nije predmet oporezovanja kapital nego prihod. Prema tome, ako ovo primijenimo i na državna privredna poduzeća i ustanove, moramo doći do zaključka, da je financijski nemoguće, da državna privredna poduzeća i ustanove plaćaju neposredni porez na svoj prihod i dobitak, kada ona nemaju ni prihoda ni dobitka, kako smo to gore naveli. Njihov prihod je državni prihod i njihov dobitak je državni dobitak, budući da sve ono, što njima preostaje nakon pokrića njihovih izdataka, ona moraju davati u državnu blagajnu kao državni prihod, kako je to u zakonu o državnom računovodstvu i predvidjeno.

Financijski govoreći kod državnih privrednih poduzeća i ustanova manjka ono, što je bitno za svako oporezovanje, — naime poreska osnovica, po kojoj bi se porez utvrdio. Manka prihod, kao bitni rekvizit oporezovanja po zakonu o neposrednim porezima, jer je onaj prihod, koji iskazuju državna privredna poduzeća i ustanove, iskazan već kao državni prihod i u samom budžetu, pa bi bio pravni i financijski nesmisao, da taj prihod bude oporezovan po zakonu o nepokrednim porezima.

Ako samo letimično pregledamo ona državna privredna poduzeća i ustanove, koja se kao takova vode u državnom budžetu, moći ćemo ih prema njihovom postanku i svrsi, kojoj su namijenjena, svrstati u četiri kategorije. U prvu kategoriju spadala bi slijedeća privredna poduzeća: državna dobra Belje i Topolovac, državna šećerana na Čukarici te državne šume i rude. Ova poduzeća spadaju u skupinu čistih državnih domena, kako su se razvila iz srednjega vijeka. U drugu kategoriju možemo uvrstiti sve monopole, u treću sva saobraćajna i prometna poduzeća, koja služe prometu ljudi, robe i kapitala, a to su: uprava državnih željeznica, direkcija pošte i telegrafa, državna riječna plovidba; dalje novčane ustanove kao što su Državna hipotekarna banka i Poštanska štedionica. Konačno u četvrtu kategoriju spadaju sve one ustanove, koje nemaju gornjih značajaka, a to su razne kulturne, školske i bolničke ustanove, koje su osnovane za zadovoljavanje kolektivnih potreba državljana. U ovu kategoriju ubrajamo: tri državna narodna kazališta, tri srednje poljoprivredne škole, 6 ergela te tridesetak bolničkih i higijenskih ustanova, koje se kao državne ustanove napose vode u državnom budžetu.

Ako sada ispitamo, u čem se sastoji prihod pojedine kategorije svih državnih privrednih poduzeća i ustanova, kako smo ih gore opisali, dolazimo do slijedećeg zaključka: Državne domene u užem smislu t. j. šume, rude i poljoprivredna dobra imaju svoj prihod od zemlje te taj prihod nakon pokrića njihovih režija ulazi u državni budžet kao državni prihod svoje vrsti. Monopoli pak osnovani su po samoj državi sa svrhom, da donesu državi što veću dobit, i to na taj način, što su sami državljani isključeni u proizvodnji i raspačavanju monopolskih predmeta. Prihodi državnih monopola obuhvaćaju veoma veliki postotak državni prihoda, te i oni nakon odbitka režija ulaze u budžet državne uprave kao pravi državni prihodi. Prihodi treće kategorije državnih privrednih poduzeća i ustanova nastaju tako, što ona čine državljanima razne usluge, te za te usluge dobivaju od državljana naknadu, poput svih ostalih privatnih poduzeća. Takve usluge čine i državna riječna plovidba, uprava državnih željeznica i uprava pošta i telegrafa. I Državna hipotekarna banka i Poštanska štedionica dobivaju svoje prihode na taj način, što poput ostalih privatnih novčanih ustanova čine bankovne usluge svojim klijentima. Makar da ova privredna poduzeća nemaju značaj monopola, jer je i pojedinim državljanima dozvoljeno vršiti one usluge, koje vrše i ta državna poduzeća, ipak se njihovi prihodi imaju smatrati kao čisti državni prihodi, kako smo to već sprijeda naveli, jer ona nemaju svoje imovine. Konačno smo u četvrtu kategoriju ubrojili sve one državne ustanove, bilo kulturne, bilo školske, bilo zdravstvene, koje imaju da zadovoljavaju kolektivne potrebe. Sve te ustanove jesu pasivne državne ustanove, koje nesamo da nemaju svoga prihoda, nego koje još od države dobivaju godišnju dotaciju za pokriće svojih manjaka u svome autonomnom budžetu. Kod njih se pogotovo ne može govoriti o dužnosti plaćanja poreza i ostalih dažbina, kada uopće nemaju nikakvog iskazanog prihoda, koji bi se teoretski mogao oporezovati, već redovito iskazuju u svojim budžetima veće ili manje manjke.

Uvažujući sve ovo, što smo kazali, dolazimo do slijedećega zaključka: Prihodi državnih privrednih poduzeća i ustanova jesu ipso facto državni prihodi, te oni dolaze kao takovi upisani u državni budžet. Bitni repvizit svakog oporezovanja je prihod, koji se ima oporezovati, pa pošto državna privredna poduzeća nemaju svoga prihoda, onda ona ne mogu biti niti oporezovana; — ili drugim riječima: nemoguće je financijski, da državna privredna poduzeća, koja nemaju svoga vlastitog prihoda, već koja su sama po sebi državni prihod, snašaju državne poreze i ostale dažbine, jer nema poreske osnovice i predmeta oporezovanja.

Ovime smo evo dobili konačni odgovor na postavljeno pitanje, naime: da li postoji pravna i financijska mogućnost da i sama država i njezina privredna poduzeća snašaju državne poreze i ostale dažbine? Utvrdili smo s jedne strane, da nema poreskog subjekta, koji bi bio obvezan na plaćanje poreza, pošto se država kao imovinsko-pravni subjekt ne razlikuje od države kao nosioca vrhovne vlasti. Utvrdili smo dalje s druge strane, da nema ni poreskog objekta, koji bi bio podvrgnut oporezovanju, a to zato, što su prihodi državnih privrednih poduzeća i ustanova državni prihodi u pravom smislu riječi i oni kao takvi ne mogu biti predmet oporezovanja. Gdje nema ni poreskog subjekta ni poreskog objekta, tamo nema ni oporezovanja. Prema tome

postoji i pravna i financijska nemogućnost, da sama država i njezina privredna poduzeća snašaju poreze i ostale dažbine na temelju postojećih zakonskih propisa.

Zamjenjivanje novčanih kazni kaznama lišenja slobode

Napisao Timoškin Vladimir, sekretar Vrhovnog suda u Sarajevu.

Prema propisu § 44. k. z. dužan je sud da u presudi pored novčane kazne izreče i kaznu lišenja slobode, koja će nastupiti u slučaju, ako se novčana kazna ni na koji način ne izvrši. Ova zamjena novčanih kazni vrši se po propisima §§ 7. i 8. uredbe Ministra pravde od 31. prosinca 1929. br. 107300 U 706, o odredjivanju novčanih kazni i zamjenjivanju tih kazni kaznama ličenja slobode. Radi preglednosti navodim oba spomenuta propisa.

§ 7. — »Kad se novčana kazna ne može ni naplatiti ni odraditi bilo zato, što osudjenik ne će da je odradi, bilo što je izgubio pravo na odradjivanje, bilo što sud ne može ili što ne nalazi za celishodno, da mu dozvoli odradjivanje, zamjenjuje se kaznom lišenja slobode i to tako, da na mjesto 60 dinara novčane kazne stupa kazna zatvora od jednoga dana. Ovaj zatvor ne može biti duži od jedne godine kod zločinstva, od šest mjeseci kod prestupa i od četrnaest dana kod novčanih kazni po zakonu o sudskom krivičnom postupku«.

§ 8. — »Kad se novčana kazna za krivično djelo iz koristoljublja, izrečena pored robije ili strogog zatvora (§ 45 k. z.) ne može naplatiti, zamjenit će se izuzetno od propisa prednjeg paragrafa tako, da na mjesto 100 dinara novčane kazne stupi jedan dan robije odnosno strogog zatvora, prema tome da li je kao glavna kazna izrečena robija ili strogi zatvor; no ova robija ne može biti duža od jedne godine, a zatvor duži od šest mjeseci.«

U praksi su ti propisi u glavnom shvaćeni tako, da se po § 7 vrši zamjena onih novčanih kazni, koje sud izriče na osnovu propisa posebnog dijela krivičnog zakonika, a po § 8. onih, koje sud izriče na osnovu ovlašćenja, sadržanoga u § 45. k. z. To se ovlašćenje sastoji u tome, da sud onoga učinioca, koji je iz koristoljublja učinio krivično djelo, za koje zakon propisuje robiju ili strogi zatvor, može pored robije ili strogog zatvora osuditi i na novčanu kaznu do 250.000 dinara.

Ima medjutim sudova, koji od takvog shvaćanja otstupaju. Neki sudovi zamjenjuju novčanu kaznu po § 8 uredbe i u onim slučajevima, kada tu kaznu izriču pored strogoga zatvora ili robije, zbog kakvoga krivičnog djela iz koristoljublja, i ako je ta novčana kazna već propisana kumulativno za dotično krivično djelo. Tako je u jednom konkretnom slučaju okružni sud proglasio optuženog krivim djela iz §§ 234, 235 t. 1. k. z. i osudio ga po § 234 k. z. s obzirom na § 62 k. z. na kaznu robije u trajanju od 10 godina, te na novčanu kaznu od 4.000

dinara, koju je za slučaj nenaplatljivosti zamijenio po § 8 uredbe kaznom robije u trajanju od 40 dana. Takvom presudom je okružni sud otstupio od vladajućeg u praksi shvaćanja propisa §§ 7. i 8. uredbe zato, što je za djela iz § 234. i 235. k. z. već u samim tim propisima predvidjena kumulativna novčana kazna. Dotični okružni sud je ovakovu svoju odluku obrazložio na slijedeći način:

»Glede novčane kazne sud je istu odmjerio po § 8. uredbe od 31. prosinca 1929., jer je djelo počinjeno iz koristoljublja, a ta novčana kazna je izrečena pored kazne robije. Što se u § 8 uredbe upozorava na § 45. k. z., ne znači to, da se samo u tim slučajevima ima postupati po § 8. uredbe, nego se naglašava, da se pored ostaloga i za slučaj iz § 45 k. z. ima ovaj § 8. uredbe primijeniti. Propis § 8. uredbe je generalni propis za sva djela iz koristoljublja«.

Protiv ove presude je državni tužilac uložio reviziju zbog povrede materijalnoga zakona iz toč. 3 §-a 337. k. p. Vrhovni sud u Sarajevu je presudom od 12. ožujka 1935. Kre 47/35 uvažio reviziju državnoga tužioca, te je preinačio prvostepenu presudu tako, da je za slučaj nenaplatljivosti novčane kazne izrečene po prvostepenom sudu zamijenio istu po § 7. uredbe kaznom zatvora u trajanju od 67 dana. Vrhovni sud je uz to dao slijedeće razloge:

»Stanovište prvostepenoga suda, da je propis § 8. uredbe generalne naravi za sva djela počinjena iz koristoljublja, te da se citiranjem § 45. samo naglasava, da se pored ostaloga i za slučaj iz § 45 k. z. ima primijeniti § 8. uredbe, nije osnovano. Kako je već gore istaknuto, novčana kazna na osnovu § 45. k. z. može biti izrečena samo u tom slučaju ,ako je krivično djelo učinjeno iz koristoljublja; s toga kad bi se propisom § 8. uredbe mislilo na sve uopće novčane kazne, izrečene zbog krivičnih djela iz koristoljublja, to bi već riječima »novčana kazna za krivično djelo iz koristoljublja« bile obuhvaćene i sve novčane kazne izrečene po § 45. k. z., pa ne bi bilo nikakve potrebe, da se to i naročito naglašava. Kada je pak propis § 45 k. z. izričito spomenut i to odmah iza riječi »kada se novčana kazna za krivično djelo iz koristoljublja izrečena pored robije ili strogog zatvora«, to je nesumnjivo, da pozivanje na propis § 45 k. z., ima značaj zakonske nomenklature prethodnih riječi, jer iste potpuno odgovaraju bitnim elementima ustanove § 45 k. z.

Ovakvo shvaćanje propisa § 8. uredbe ima oslonca i u propisima §§ 44. i 45. k. z. U odjeljku drugom § 45. k. z. je rečeno: »Ako se ne naplati ova novčana kazna, zamjenit će je sud robijom ili strogim zatvorom . . .« Već iz same riječi »ova« jasno slijedi, da se ta zamjena odnosi samo na novčane kazne izrečene na osnovu propisa prethodnog odjeljka prvog § 45. k. z. Uz ovo treba uzeti u obzir, da je § 44. k. z. osnovni propis krivičnog zakonika o zamjenjivanju novčanih kazni kaznom lišenja slobode. U tom propisu je odredjeno, da se izrečene novčane kazne za slučaj nenaplatljivosti imaju zamijeniti kaznom zatvora prema uredbi, koju će izdati Ministar pravde. Osnovni značaj ovoga propisa je naglašen u posljednjoj rečenici prvoga odjeljka § 44. k. z., jer je tamo odredjeno, da takva zamjena novčanih kazni vrijedi kako za zločinstva tako i za prestupe. Zakon medjutim u drugom

odjeljku § 45. k. z. odredjuje zamjenu novčane kazne u strogi zatvor ili robiju, pa se s toga ova posljednja odredba pojavljuje kao izuzetak prema općoj odredbi, sadržanoj u § 44. k. z. Zakonodavac je u drugom odjeljku § 45. k. z., odredio i slučajeve , za koje taj izuzetak vrijedi, jer je sa riječi »ova« jasno uputio na slučajeve izrečene kazne na osnovu propisa prvoga odjeljka § 45 k. z. Dosljedno takvomu stanju stvari trebalo je u uredbi pored § 7., kojim se propisuje redovna zamjena novčanih kazni, o kojoj govori § 44. k. z., stvoriti odgovarajući propis i za takvo izuzetno zamjenjivanje, koje je odredjeno u § 45 k. z. Takav propis je i stvoren u § 8 uredbe. Prema svemu izloženom odredba § 8 uredbe treba biti primijenjena samo u tim izuzetnim slučajevima, radi kojih je ona zapravo i stvorena, a ti su slučajevi jasno označeni u tekstu drugoga odjeljka § 45 k. z.«

S obzirom na dosadašnju praksu mora se priznati, da su dosta rijetki slučajevi, kao prikazani, u kojima se pri primjeni § 8 uredbe otstupa od tumačenja, koje je dano unavedenoj presudi Kasacionog suda. U koliko pak takvih otstupanja ima, mislim, da razlog tome leži izvan propisa § 8 uredbe. Ja pretpostavljam, da sudovi pri upotrebi propisa o novčanim kaznama opažaju izvjesne nelogičnosti, pa zato i pokušavaju, da te nelogičnosti otklone. Sudovi pri tom drže, da je ključ za to u tumačenju propisa uredbe. Svi su ti pokušaji unaprijed osudjeni na neuspjeh, jer, kako vidimo, propisi §§ 7. i 8. uredbe u vezi sa §§ 44. i 45. k. z. ne dopuštaju drugo tumačenje nego ono, što donosi bukvalan smisao riječi, u kojima su ti propisi redigovani.

Nelogičnosti, o kojima je riječ, ne stvaraju propisi uredbe. Redigovanjem odgovarajućih propisa uredbe je točno ispunjen zadatak, koji je stavljen u dužnost Ministru pravde propisom § 44. k. z. Uredba je sasvim jasno i u granicama odnosnih odredaba krivičnoga zakonika propisala način zamjenjivanja novčanih kazni kaznama lišenja slobode. S toga se propisima uredbe i ne može zamjeriti kakvo protuslovlje sa zakonom, a niti treba u njima tražiti kakav prikriveni smisao.

Pošto se pak i pri onakvom shvaćanju propisa §§ 7. i 8. uredbe, kakvo je utemeljeno na sadržaju odredaba §§ 44. i 45. k. p., opet opažaju nelogičnosti kod primjene tih propisa, to je jasno, da uzrok tome nije u propisima §§ 7. i 8. uredbe, nego u odnosnim propisima samog krivičnog zakonika. Kada bi se dakle htjele otkloniti nelogičnosti, koje se pojavljuju kod primjene propisa o novčanim kaznama, trebalo bi njihov uzrok tražiti u krivičnom zakoniku, a ne u uredbi.

Nelogičnosti kod primjene propisa o novčanim kaznama izpoljavaju se u dva pravca. K o d k r i v i č n i h d j e l a, p o č i n j e n i h i z k o r i s t o l j u b l j a, p o s l j e d i c a n e p l a ć a n j a d o s u d j e n e n o v č a n e k a z n e n i j e u v i j e k j e d n a k a. Kod jednih krivičnih djela iz koristoljublja će se ta posljedica sastojati u izdržavanju kazne z a t v o r a, a kod drugih u izdržavanju kazne s t r o g o g a z a t v o r a ili r o b i j e. Prvi slučaj imamo onda, kada je ta novčana kazna dosudjena na osnovu propisa posebnoga dijela krivičnog zakonika, a drugi kada je ona dosudjena na osnovu propisa § 45. k. z.

Tako je n. pr. u pretežnoj većini slučajeva cilj krivičnoga djela iz § 234 k. z. koristoljublje. Novčana kazna dosudjena zbog toga djela pored robije mora biti zamijenjena po § 7. uredbe t. j. kaznom zatvora iz računa 1 dan za 60 D. Zbog djela iz § 218 k. z., koje učinilac takodjer može da učini iz koristoljublja, novčana kazna, dosudjena po § 45. k. z., mora biti zamijenjena po § 8. uredbe t. j. kaznom robije iz računa 1 dan za 100 D. U prvom će dakle slučaju učinilac, ako ne plati novčanu kaznu, izdržati lišenje slobode pod mnogo lakšim režimom nego u drugom, iako je djelo iz § 234. k. z. mnogo teže od onoga iz § 218. k. z. Istina je, da se olakšica u režimu donekle kompenzira dužim trajanjem lišenja slobode, ali samo donekle, jer je velika razlika u režimu kazne zatvora i kazne robije. Prema tome se istaknuta nelogičnost ne može popuno opravdati pozivanjem na ovakvu kompenzaciju.

Prema postojećoj praksi takva nelogičnost mogla bi se označiti samo kao jedna teoretska nelogičnost, koja ne proizvadja znatnoga praktičnoga učinka. Neki od viših sudova stoje na stanovištu, da pri zamjeni novčanih kazni kaznama lišenja slobode za rješenje pitanja korisnosti ili štetnosti te zamjene po učinioca krivičnoga djela odlučujuću ulogu igra trajanje lišenja slobode, a ne vrsta kazne lišenja slobode. Raspravljanje pitanja o ispravnosti ili neispravnosti takvoga stanovišta ostavljam otvorenim. Za sada je važna samo činjenica postojanja jedne nelogičnosti bez obzira na to, da li posljetke te nelogičnosti osudjenici osjećaju u većoj ili manjoj mjeri. Važno je to, da osudjenici posljetke te nelogičnosti mogu osjetiti.

S druge strane sve kada bi se i uzelo, da je ovakovo stanovište viših sudova ispravno, opet se može zamisliti stanje, u kojim se spomenuta nejednakost posljedica neplaćanja novčane kazne još jasnije ističe. Uzmemo za primjer djelo špijunaže iz § 109 k. z. To je vrlo teško krivično djelo, a naročito kada se izvrši u vrijeme rata, te zakonodavac propisuje za njega tešku kaznu (odjeljak 3. § 109. k. z. — najmanje deset godina robije). Takvo se djelo u vrlo mnogo slučajeva čini iz koristoljublja. Za ovo djelo novčana kazna može biti izrečena po § 45. k. z. Pri zamjenjivanju će se za slučaj nenaplatljivosti te kazne postupati po § 8. uredbe, pa će se tako osudjenik konačno naći u boljem položaju (ako je odlučno baš trajanje lišenja slobode) nego onaj, koji počini n. pr. krivično djelo iz § 214 k. z. Djelo iz § 109. k. z. može imati neobično teške posljedice, dok pri djelu iz § 214/2 k. z. mogu biti i sasvim neznatne.

Zakonodavac je pri stvaranju propisa o kaznenim represalijama za pojedina krivična djela odredjivao težinu tih represalija s obzirom na težinu samoga krivičnoga djela. Stvorivši pak propise §§ 44. i 45. k. z. u onakvoj formi, u kakvoj ih mi danas imamo, unio je zakonodavac u taj sistem izvjestan nesklad, što se najbolje vidi iz gornjeg primjera. Učinilac jednoga vrlo teškoga krivičnoga djela može se u pogledu supletorne kazne naći u povoljnijem položaju, nego učinilac takvoga krivičnoga djela, koje inače nije teže prirode, a koje ni po posljedicama ne može biti sa prvim čak ni uporedjeno. Svakako da to nije bila zakonodavčeva namjera, a kada se to ipak dogodilo, razlog je

sigurno u tome, da i pri svestranom i najsavjesnijem proučavanju i pretresavanju zakonskoga projekta izvjesne potankosti, važne za primjenu, mogu da ostanu nezapažene. To najbolje dokazuje prvobitni tekst nekih propisa krivičnoga zakonika, koji su izmijenjeni i dopunjeni zakonom od 9. listopada 1931. o izmjenama i dopunama u krivičnom zakoniku itd. U takvom smislu na pr. dolaze u obzir propisi §§ 46. 71. 180. 181. 302. 312. 333 k. z. i to zbog onih izmjena i dopuna, koje su u njima izvršene.

Drugi pravac nelogičnosti, koje prouzrokuju propisi §§ 44. i 45. k. z., sastoji se u tome, da je odredbom § 45. k. z. o zamjeni novčane kazne u kaznu strogoga zatvora ili robije stvorena nejednaka situacija i za one učinioce, koji su krivična djela počinili iz različitih pobuda. Ta će nejednakost postojati bez obzira na shvaćanje, što je za učinioca teže: duže trajanje ili vrsta kazne lišenja slobode, sa kojom se zamjenjuje novčana kazna. I u jednom i u drugom slučaju će učinilac krivičnoga djela, koje nije poteklo iz koristoljublja, pretrpiti drukčiju posljedicu neplaćanja novčane kazne, nego učinilac krivičnoga djela iz koristoljublja, kojemu će se novčana kazna dosuditi na osnovu § 45. k. z.

Uzmimo, da viši sudovi u pogledu interesa učinioca, zastupaju ispravno stanovište, kada primaju, da pri zamjeni novčanih kazni odlučuću ulogu igra samo trajanje lišenja slobode, koje dolazi mjesto neplaćene novčane kazne. Krivično djelo iz § 288. k. z., zbog kojega je pored kazne strogoga zatvora zaprijećena i kumulativna novčana kazna, može biti i vrlo neznatne prirode. Pored svega toga će učinilac prema gornjem shvaćanju u većoj mjeri osjetiti posljedicu neplaćanja novčane kazne, nego učinilac kakvoga mnogo težega krivičnoga djela, kojemu će sud novčanu kaznu dosuditi na osnovu propisa § 45. k. z., jer će ovaj u slučaju neplaćanja novčane kazne biti lišen slobode relativno kraće vrijeme, nego učinilac djela iz § 288 k. z.

Ako pak primimo, da spomenuto stanovište viših sudova nije ispravno, opet možemo doći do toga, da učinioci krivičnih djela ne će osjetiti težinu krivičnih represalija srazmjerno težini počinjenih krivičnih djela. Djelo iz § 277. k. z. može biti počinjeno iz koristoljublja. Pored kazne lišenja slobode (robije) može biti za to djelo izrečena po § 45. k. z. i novčana kazna. Za slučaj nenaplatljivosti će se ta kazna zamijeniti po § 8. uredbe kaznom robije. Sada uporedimo sa ovim djelom ono iz § 359 k. z. i to slučaj lihvarstva, kojim se ide na to, da se drugi privredno upropasti (dakle ne iz koristoljublja). Ma da je ovo djelo kud i kamo opasnije i odvratnije od onog iz § 227. k. z., koje može biti i sasvim neznatne prirode, ipak će učinilac djela iz § 359. k. z. proći relativno bolje, jer je za njegovo djelo zaprijećena i kumulativna novčana kazna. Zbog neplaćene novčane kazne on će izdržati kaznu samo zatvora, dok prvi kaznu robije.

Mislim, da sve gornje može poslužiti jakim osnovom za tvrdnju, da propisi §§ 44. i 45. k. z. nisu dovoljno razradjeni s obzirom na materiju, o kojoj se u njima radi. Sve bi istaknute nelogičnosti bile uklonjene, kada bi se ti propisi podvrgli jednoj neznatnoj izmjeni odnosno dopuni. Na prvom mjestu bi bilo logično, da se zamjenjivanje novčane kazne, izrečene zbog krivičnog djela iz koristoljublja, u kaznu robije ili strogog zatvora proširi i na ona krivična djela iz koristoljublja, zbog kojih je novčana kazna (pored robije ili strogog zatvora) izrečena po propisima posebnog dijela krivičnog zakonika. A bilo bi još logičnije, kada bi takva odredba o zamjenjivanju novčane kazne (izrečene pored robije ili strogoga zatvora) u kaznu robije ili strogoga zatvora bila proširena uopće na sva krivična djela, a ne samo na djela iz koristoljublja. — Iznosim ova razmatranja kao jedan prilog sličnim radovima, za koje držim, da bi ih trebalo uzeti u obzir pri reviziji krivičnoga zakonika, kada i u koliko do toga dodje.

Nadležnost sudova u sporovima izmedju poslodavaca i namještenika

Napisao dr. Dobrovolni V., odvjetnik u Bjelovaru.

Povodom stupanja na snagu uredbe o izbranim odborima napisao je dr. Crnčić R., sreski sudac u Zagrebu, u 12-tom broju »Mjesečnika« od prošle godine članak, u kojem je nastojao riješiti pitanje nadležnosti redovnih sudova u sporovima preko 12.000 D. izmedju poslodavca i namještenika. Došao je zaključka, koji doslovno glasi ovako: »Za prosudjivanje nadležnosti u sporovima preko 12.000 D. izmedju poslodavca i namještenika odlučno je svojstvo poslodavca. Ako je poslodavac trgovac, ravna se nadležnost po §-u 47. I. t. 3. grpp., t. j. nadležan je trgovački sud, odnosno trg. vijeće okružnoga suda bez obzira na svojstvo i vrstu namještenika, osim ako namještenik nije službenik. Ako poslodavac nije trgovac ili ako je i trgovac, a namještenik službenik, nadležnost se odredjuje po §-u 44. t. 6. grpp. i za spor nadležan je sreski sud.«

Mislim, da ovaj zaključak, ovako općenito postavljen, nije ispravan i da ne odgovara propisima zakona ni namjeri zakonodavca. Prema tome bi zaključku bilo jedino i beziznimno odlučno i mjerodavno svojstvo poslodavca, da li je trgovac ili nije. Stvar je jednostavna tamo, gdje je imalac trgovačke radnje samo trgovac i ništa drugo, a svi su njegovi namještenici trgovačko pomoćno osoblje. No stvar nije tako jednostavna tamo, gdje trgovac obavlja i kakovu drugu radnju. Po §-u 4. z. o r. jedno isto lice može obavljati istovremeno više vrsti radnja, ako ispunjava sve zakonske uslove za svaku od njih. Prema §-u 10. z. o r. može i javno trgovačko i komanditno društvo obavljati zanatske radnje, ako jedan od članova, koji je ovlašten, da zastupa i vodi društvo, ispunjava uslove, koje zakon propisuje za samostalno obavljanje ovih radnja. Neke pak radnje mogu ta društva obavljati i posredstvom poslovodje. Nadalje je prema §-u 19. t. 4. z. o r. dozvoljeno imaocima zanatskih radnja obavljanje i trgovačkih radnja, ako dokažu, da su u svojoj struci radili najmanje tri godine. Prema §-u 141. z. o r. može imalac trgovačke radnje da u vidu zanata sam izradjuje robu, kojom trguje, ako ima pravo na obavljanje dotične zanatske radnje. Prema §-u 358. z. o r. ako imalac radnje obavlja

više raznih radnja, koje potpadaju pod razna prinudna udruženja, dužan je, da bude član u svim udruženjima, kojima njegove radnje pripadaju.

Kako će se dakle odrediti sudska nadležnost u sporu preko 12.000 dinara izmedju namještenika i poslodavca, koji je imalac takove »mješovite« radnje, ili je imalac više različitih radnja, od kojih je jedna i trgovačka radnja (dućan), a on protokolirani trgovac? Zar će bez daljega biti odlučna protokolacija u trg. registru, pak prema propisu §-a 47. I. t. 3. grpp. spor spadati pred trg. sud odnosno trgovačko vijeće okružnoga suda, ma da je poslodavac član i prinudnoga udruženja zanatlija, svi pako njegovi namještenici isključivo zanatlije, majstori ili pomoćnici, dakle osobe, koje se m o r a j u svrstati pod pojam lica iz točke 6. §-a 44. grpp., a sve t r g o v a č k e p o s l o v e, koliko su mu potrebni u njegovom poslovanju, obavlja poslodavac sam? Ja držim, da je to isključeno. Da taj imalac radnje nije slučajno i protokoliran u trg. registru, ne bi nitko ni pomislio, da za takav spor nije nadležan sreski sud po §-u 44. grpp. No jer je protokoliran, postao je trgovcem, pak bi prema zaključku dra Crnčića za takav spor bio nadležan trg. sud odnosno trgovačko vijeće okružnoga suda. Mislim, da zaključak dra Crnčića ne odgovara namjeri zakona, pak da takav spor unatoč okolnosti, da je poslodavac protokoliran u trg. registru, spada ipak pred sreski sud prema propisu točke 6. §-a 44. grpp.

Što vrijedi za inokosnoga protokoliranoga trgovca, k o j i je u stvari samo imalac zanatske radnje, a njegovi su namještenici zanatlije, to imade da vrijedi i za dioničarsko društvo. Dr. Crnčić navadja slučaj dioničarskoga društva, koje se bavi proizvodnjom i prodajom cipela. Istina je, da je dion. društvo po propisu §-a 61. trg. zakona trgovac. I nema sumnje, da je u sporovima preko 12.000 D. izmedju dion. društva i njegovih trgovačkih namještenika nadležan trg. sud odnosno trg. vijeća okruž. suda. No izmedju zanatlijskih namještenika, majstora i pomoćnika, i toga društva u sporovima preko 12.000 D. ipak, držim, nije nadležan trg. odnosno okružni sud, nego je nadležan sreski sud po §-d 44. t. 6. grpp. Nije naime mjerodavno i odlučno samo svojstvo poslodavca, nego treba gledati i na svojstvo posloprimca, namještenika. U točki 3. §-a 47. grpp. se kaže: »... sporovi, koji nastanu iz pravnog odnošaja izmedju trgovaca i njihovih prokurista, trg. punomoćnika, trg. pomoćnika, i drugih namještenika u njihovoj radnji, ukoliko ovi potonji ne spadaju u služinčad ...« Iz ovih d r u g i h n a m j e š t e n i k a kao i i izuzimanja služinčadi izvadja dr. Crnčić zaključak, da je za sve, dakle i za zanatlijske namještenike nadležan trg. sud odnosno trg. vijeće okruž. suda u sporovima preko 12.000 D.

Taj je zaključak na oko ispravan i logičan, no ipak ne odgovara ni duhu ni namjeri zakona. Grpp. u svojem §-u 47. t. 3. imade pred očima trgovca i njegovo trgovačko pomoćno osoblje, kako ga navadja trgovački zakon, te se pod »drugim namještenicima« ne mogu razumijevati druga lica osim trgovačkoga pomoćnoga osoblja. Ova se rečenica imade razumijevati tako, kao da glasi: »i drugih namještenika u njihovoj t r g o v a č k o j radnji« ... Što je taj propis izuzeo služinčad, to je učinjeno zato, jer se u §-u 60. trg. zakona kaže, da »na osobe, koje u t r g o v a č k o m poslu kojem obavljaju radnje služinčadi, ne imaju uporabu odredbe zakona ovoga«. Služinčad iz §-a 44. grpp. nije istovjetna sa služinčadi iz §-a 47. grpp. — Prva je kućna služinčad (sluge, služavke), koja živi u kućanstvu službodavca; to se vidi iz riječi: »ili drugih lica, koja su u službenom odnošaju, a t a k o d j e žive u kućanstvu službodavca«. Služinčad iz §-a 47. t. 3. grpp. pako su one osobe, koje u kojem trgovačkom poslu obavljaju radnje služinčadi, a da ne moraju živjeti u kućanstvu službodavca, te redovito ni ne žive. Ovakova je služinčad u stanovitom smislu riječi takodjer pomoćno osoblje trgovca, samo se po izričitom propisu §-a 60. trg. zakona ne uporavljuju na nju odredbe trg. zakona, kao što se po izričitom propisu §-a 47. t. 3. grpp. ne primjenjuje na nju nadležnost trg. sudova. Služinčad iz §-a 44. grpp. je kućna posluga, koju može i trgovac imati u svojem privatnom kućanstvu i stanu. Tu služinčad nije trebalo posebno izuzimati u §-u 47. grpp., jer bi i bez toga izuzimanja za nju bio nadležan sreski sud po §-u 44. t. 6. grpp. Ali da nije izuzeta služinčad iz §-a 60. trg. zakona, onda bi se pod »drugim namještenicima« morale razumijevati i ove osebe, pak bi za njih bio nadležan trg. sud odnosno trg. vijeće okruž. suda, a baš to je htio zakon u §-u 47. grpp. spriječiti. Kad se na nju ne uporavljuju odredbe trgovačkoga zakona, dakle materijalnoga prava, onda se ne mogu na nju primjenjivati ni formalni postupovni propisi.

Da nije baš sasvim odlučno i jedino mjerodavno svojstvo poslodavca, vidi se i po tome, što i posjednik rudnika može biti dioničarsko društvo, dakle trgovac, pak je ipak za spor iznad 12.000 D. izmedju njega i njegovih majstora ,pomoćnika, radnika i šegrta nadležan točno prema ustanovi §-a 44. t. 6. sreski sud. Što može biti kod dioničarskoga društva kao posjednika rudnika, zašto ne bi moglo biti kod dioničarskoga društva kao posjednika tvornice cipela?

Prema sistemu, što ga je usvojio naš gradj. par. postupnik, pripada opća stvarna nadležnost okružnim sudovima, a ne sreskim, te pred ove dolaze samo one parnice, koje su im izričito upućene. Nadležnost je sreskih sudova dakle neke vrsti iznimka od opće nadležnosti okružnih sudova. U točki 6. §-a 44. grpp. je izričito rečeno, da svi sporovi (u koliko nisu posebnim propisima oduzeti od nadležnosti redovnih sudova — a to je slučaj do iznosa od 12.000 D.) izmedju poslodavaca i kod njih zaposlenih majstora, pomoćnika, radnika ili šegrta spadaju u nadležnost sreskih sudova. Ova je ustanova povlastica ovim četirim vrstama namještenika, jer je nadležnost sreskih sudova osim prema vrijednosti parnice upravljena i prema vrsti parnice, pak su parnice jednostavnije i hitnije prirode upućene u nadležnost sreskih sudova. Kod sreskih je sudova postupak i brži i jeftiniji, pak je razumljivo, da su i parnice ove vrsti namještenika upućene u nadležnost sreskih sudova. Cijela točka 6. §-a 44. grpp. imade pred očima najsiromašnije slojeve radnoga naroda, koji svoju radnu snagu i sposobnost daje u najam. U danim slučajevima treba tim slojevima naroda pružiti hitnu sudsku pomoć, a uz to jeftinu. Sve je to potaknulo zakonodavca, da je te parnice bez obzira na vrijednost uputio u nadležnost sreskih sudova.

No kako je nadležnost sreskih sudova iznimka od opće nadlež-

nosti okružnih sudova, to je jasno, da se ova ustanova, kao i svaka iznimka, imade strogo tumačiti, te da se ne može protegnuti i na druge namještenike. Stoga će sreski sudovi u sporovima preko 12.000 D. izmedju poslodavca i namještenika biti nadležni samo u onom slučaju, ako je posloprimac namještenika takova svojstva, te se ga može svrstati pod pojam, označen u t. 6. §-a 44. grpp., dakle pod pojam majstora, pomoćnika, radnika ili šegrta (o drugim namještenicima navedenim u toj točki se ovdje ne radi.) Stoga razloga nije ni drugi dio zaključka dra Crnčića, po kojem je nadležan sreski sud, ako poslodavac nije trgovac, posve točan. Prema njemu izgleda, da je u svakom sporu izmedju poslodavca netrgovca i bilo kojega namještenika, dakako u sporu preko 12,000 D., nadležan bez daljega sreski sud. To takodjer ne stoji, jer je sreski sud nadležan samo za one četiri vrste namještenika, koje su u točki 6. §1a 44. grpp. izrijekom navedene.

Kod jednoga poslodavca, koji nije trgovac, mogu biti uposleni i drugi namještenici po ugovoru o najmu radne snage. To su n. pr. oni, koje spominja § 324. z. o r. Očito je, da se pod ovakovim pomoćnim osobljem, koje spominja § 324. z. o r., dakle pod namještenicima, koji su uposleni obavljanjem viših netrgovačkih službi ili kancelarijskih poslova, imadu razumijevati poslovodje, knjigovodje, blagajnici, korespondenti, disponenti i slični. Na ove se, po mojem mišljenju, nikako ne može odnositi ustanova točke 6. §-a 44. grpp., pak će u sporu preko 12.000 D izmedju takova namještenika i njihova poslodavca biti nadležan okružni sud, sve ako poslodavac i nije trgovac. Tek ne će spor spadati pred trg. vijeće okruž. suda. Žilić-Šantek u tumaču k uredbi o izbranim sudovima kažu: »Ipak se može reći, da lica iz §-a 324. st. 1. z. o r. u pravilu ne potpadaju pod nadležnost izbranih odbora, pa ni onda, ako nemaju pravo na otpravninu u smislu §-a 333. z. o r.« To kažu, jer uzimaju, da su takovim licima u pravilu povjerene važnije službe, pak za takova lica nisu nadležni izbrani odbori prema §-u 343. z. o r. i čl. 3. uredbe. Takova lica pako, kojima su povjerene važnije službe, ne mogu se svrstati, barem ne redovito i u pravilu, pod službeprimce, navedene u §-u 44. t. 6. grpp.

Priznajem, da po ovakovom mojem tumačenju odnosnih zakonskih propisa postoji protuslovlje izmedju ustanove §-a 44 t. 6. i ustanove §-a 47. I. t. 3. grpp. No i u tom se slučaju nije teško odlučiti, kojoj ćemo ustanovi dati prevagu. Koja je namjera vodila zakonodavca, da je pred sreske sudove bez obzira na vrijednost spornoga predmeta uputio neke parnice, naročito one iz t. 6. §-a 44. grpp., vidjeli smo gore. Zakon o radnjama postupa glede svega pomoćnog osoblja jednako prema svima u pogledu prava i dužnosti. Pita se stoga, zašto bi trgovački pomoćnik, dakle kalfa, komi, koji je prema zakonu o radnjama u svem jednak drugim pomoćnicima, bio stavljen u gori položaj pred sudom u sporu preko 12.000 D s razloga, što je izrijekom spomenut u §-u 47. I. t. 3. grpp., dok se ga istodobno može svrstati i pod pojam pomoćnika iz t. 6. §-a 44. grpp. i dati mu nadležnost sreskoga suda? Ako je nešto navedeno i u općem pravilu i u iznimci onda imade prednost iznimka. Naročito ako je ona povoljnija. Zato treba i u ovom slučaju dati prednost sreskomu sudu, jer je on povoljniji za namještenika. Bilo bi poželjno, da i praksa ovako tumači ove zakonske propise o nadležnosti. Ne može se opravdano ni pomisliti, zašto bi spor izmedju jednoga maloga selskoga protokoliranoga trgovca i njegovoga kalfe, komija, te čak i šegrta i drugih (namještenika!!) od 12.500 D spadao pred okružni sud, a spor izmedju jednoga majstora i velike zanatske radnje, koja nije protokolirana kao trgovac, za iznos od 100.000 D pred sreski sud?

Za sporove do 12.000 D izmedju službodavca i službeprimca, u koliko im nisu povjerene važnije službe, a čiji su odnosi uredjeni zakonom o radnjama, nadležni su izbrani odbori. Za sporove preko 12.000 D najispravniji je i najviše odgovara duhu i intenciji zakona ovaj zaključak: »Ako je službeprimac namještenik takova svojstva, da bi za spor do 12.000 D bio nadležan izbrani odbor, onda je za spor preko 12.000 D nadležan sreski sud bez obzira na svojstvo službodavca. Ako je pak službeprimac namještenik takova svojstva, da za spor do 12.000 D ne bi bio nadležan izbrani odbor nego redoviti sud, sreski sud po t. 1 .§-a 44. grpp., onda je u sporu preko 12.000 D nadležan, ako službodavac nije trgovac, okružni sud po §-u 46. grpp., a ako je službodavac trgovac, nadležan je trg. sud odnosno trg. vijeće okružnoga suda po §-u 47. 1. t. 3. grpp.«

Hipoteka i privilegiji na brod pred uzakonjenje projekta pom. trg. zakona

(Svršetak(

Napisao dr. Pallua E., sudac Sreskoga suda I. u Zagrebu

Upadaju u oči ovdje odmah dvije činjenice, da je većina hipoteka uzeta na brodove u gradnji, a drugo da je država najjači vjerovnik, pri čemu valja još napomenuti, da se država hipotecirala i na ratne brodove u gradnji. Iz toga su neki pisci izveli, da je pomorska hipoteka bila za trgovačku mornaricu suvišna ustanova[44]) bez praktične vrijednosti. Trezniji trgovački krugovi n. pr. trgovačka komora u Marseille-u već god. 1873. t. j. prije uvodjenja hipoteke sasma ispravno utvrdjuje, da je svrha hipoteke na brod postignuta, ako posluži samo jednomu brodovlasniku, jer njeno uvodjenje ne će i onako nikome škoditi.[45]) To je stanovište tim ispravnije, što je ukupna svota i privatnih zajmova prilična prema mišljenju pisaca,[46]) a što se hipoteke na brodove u gradnji tiče, mora se reći, da je baš ona osjetljiva potreba prometa. Tek iza rata poradi hitne potrebe za ojačanjem francuske mornarice i nakon toga, što su se kapitali, koji su se neposredno iza rata približili francuskoj trgovačkoj mornarici, uslijed tadašnje njene visoke rentabilnosti počeli opet povlačiti, započeta je akcija državne neizravne

---

44) Tako Crouvès u navedenoj svojoj tezi, koju počinje utvrdjenjem, da, ako je ikoji zakonodavac uveo suvišnu ustanovu, onda je to svakako učinio francuski zakonodavac od god. 1885. i 1874. Protivno opravdanije Valroger, o. c. t. III. str. 176. sl.. na osnovu statistike i to već za vrijeme važenja zakona god. 1874. Carrus u navedenoj svojoj tezi vrlo trijezno utvrdjuje (str. 3—4) nerazmjer pomorske hipotekarne vjeresije i potreba pomorstva, što je svakako jako različito od »neuspjeha hipoteke«.

45) Desjardins t. V. str. 363 u nap. 1.

46) Tako i Schöndorf o. c. i l. c.

pomoći putem francuskog Credit Fonciera, koja je konačni oblik dobila u zakonu od 1. kolovoza 1928., dočim je do onda pomorska stvarna vjeresija kako tako životarila.[47]) Ta je naime hipotekarna banka kroz 5 godina pružala godišnje 200 milijuna franaka trgovačkoj mornarici uz zakonom od 1. kolovoza 1928. predvidjene uslove, dočim je država ispomagala kod plaćanja kamata — no pod uslovom. da brod bude sagradjen u Francuskoj, da odgovara prvoj kategoriji bureau-a Veritas ili, ako je sagradjen u inostranstvu, da bude mladji od 10 godina, te da zajam ni u kojem slučaju ne iznosi više od polovice vrijednosti broda. Sama vjeresija mora biti upotrebljena u proizvodne svrhe, a Credit Foncier će moći izdati obveznice do visine podijeljenih zajmova. Evo tek tu je hipoteka na brod počela u Francuskoj da igra znatniju ulogu.[48])

Medjutim kod ocjenjivanja vjeresijskoga posljetka uvodjenja hipoteke na brod u Francuskoj treba uvijek imati na umu, da nju pretječu još uvijek privilegiji 191 Cod. Comm, da francuski narod oduvijek zazire od pomorskih posala, a da francuski kapital već po svojem sastavu (mala buržoazija dominira u njem) spada u najbojažljivije svijeta, pa se uslijed toga nerado upušta u poslove, koji su izvrgnuti još i danas ma kako malenomu riziku. Naprotiv izvoditi protiv brodske hipoteke neke zaključke iz propadanja u tom poslu specijaliziranih banaka i to tobože radi prevelike nesigurnosti pomorskih hipotekarnih poslova nije ispravno, jer su obje francuske banke, u tome specijalizirane, propale zato, što su se bavile drugim poslovima, pošto onih svoga djelokruga nisu dovoljno imale. Primjeri Belgije, a napose Holandije i Njemačke tu sasma drugo dokazuju.

To se osobito lako može vidjeti, ako se promotri u samoj Francuskoj relativno dobre posljetke riječne hipoteke uvedene zak. od 5. srpnja 1917., koja prema statističkim podacima pokazuje daljnje kretanje.[49]) Ako se uzme u obzir ukupna francuska riječna tonaža, vidi se, da je riječna hipoteka pokazala kud i kamo povoljnije posljetke od pomorske, — a to s razloga, što ju ne pretječu brojni privilegiji § 191 Cod. Com., nego samo privilegiji na pokretnine Code Civila, koji su uostalom takodjer priličan teret i zapreka njenomu življemu razvoju. Jak utjecaj u pozitivnom smislu na njen razmjerno vrlo povoljni razvoj ima kao i u drugim državama činjenica, da se ladje ukazuju kao mnogo sigurnije no brodovi, budući da su brodolomi na rijekama rijetkost, a napose sudari nemaju redovno tako teških posljedica kao na moru. Uostalom hipoteka na riječne brodove je rado tražena i od strane malih ljudi, ladjara, koji u njoj i u dugoročnoj vjeresiji, koju im ona omogućuje, nalaze zgodno sredstvo za uvećanje svog plovnog parka i ima izvjesnu socijalnu ulogu, koju uostalom i u ribarskom staležu može igrati, ali koju baš u Francuskoj ne igra unatoč svih nastojanja zakonodavca.[50])

U Belgiji, gdje na osnovu trg. zak. od god. 1908. važe skoro jednaki propisi za riječnu hipoteku i za pomorsku hipoteku, razvila se riječna hipo-

47) Sirey, Codes annetés, 1929., str. 124, je vrlo skeptičan s obzirom na učinak ovoga zakona, a Dalloz 1929. 4 str. 1 sl. s Ripertom ističe, da je ovaj zakon prije potstrek francuskoj brodogradnji nego li rješenje problema pomorske stvarne vjeresije uslijed svoje odredbe, da se brod sagradjen ili dobavljen vjeresijom, ako to nije skuplje za 15%, mora sagraditi u Francuskoj. K tome ministru ide molba za vjeresiju, pa je i to bilo predmetom kritike spomenutoga autora.

48) Glede predratnih pokušaja, da se dodje do pomorske vjeresije državnom pomoći vidi napose Ducastel o. c. i Grassin o. c.

49) Niboyet u Navig. du Rhin 1926, str. 481 navodi, da je od 1917. do 1925. dignuto sveukupno 1396 hipoteka u ukupnom iznosu od 54,740.921 fr. i to ne uračunavši Alzaciju i Lorenu u Francuskoj.

50) Prema Pennoberovim zaključcima u njegovoj tezi francuska ribarska zadružna vjeresija je u tom pogledu takodjer povoljno djelovala, premda još nije dala sve posljetke, koji su se od nje mogli očekivati. I tu može hipoteka dobro poslužiti. — Ripert sv. II. str. 11 i str. 16 sl. se pokazuje dosta skeptičan spram ovoga zadružnoga vjeresijskoga oblika i to radi individualizma pomoraca. Ovaj prigovor je nešto teoretske prirode i navodi praktičara Pennobera donekle slabe tvrdnje odličnog profesora.

teka sasma nerazmjerno jače od one na brodove, kako to pokazuje i doljna statistika.[51]) Razlog je u tome, što je belgijska pomorska mornarica relativno slaba, pa je ni hipoteka nije pomogla, dočim je naprotiv riječna plovidba jako razvijena, kako je to uostalom već u parlamentarnim raspravama bilo predvidjeno.[52]) Baš taj primjer lijepo pokazuje, da samo postojanje instituta hipoteke po sebi ne znači ništa, kao što to pokazuje njen neuspjeh kod belgijske pomorske trgovačke mornarice, ali tamo, gdje postoje svi preduslovi, tamo će hipoteka taj povoljni razvoj znatno pospješiti. U Belgiji je stoga razumljivo, da su se razvile i posebne hipotekarne pomorske i riječne banke.[53])

Holandija je svakako klasična zemlja pomorskih i riječnih hipoteka, pa u njoj djeluje nekoliko u tim poslovima specijaliziranih, vrlo jakih banaka, koje su svoju djelatnost razvile izvan Holandije, osobito na plovnom području Rajne, pa je njihov položaj neko vrijeme u Njemačkoj bio tako jak, da su imale monopolni položaj, koji se mogao uzdrmati samo uz pomoć Reicha. Ipak juridički položaj holandeske hipoteke do zakonodavne reforme od god. 1924. nije baš bio osobit, no jak interes čitavog naroda za privredu plovidbom je nosio na neki način taj razvoj hipotekarnih poslova.

Njemačka je tek za vrijeme rata i poslije rata dala osobito jak zamah domaćoj pomorskoj i riječnoj vjeresiji, koji ima svoj razlog većim dijelom u uništenju njemačke trgovačke mornarice u versailleskom ugovoru i u želji njemačke vlade, da oslobodi njemačko brodarstvo od holandeskoga kamatnjaka. Podupiranje hipotekarne brodske vjeresije ide dotle, da je dozvoljeno hipotekarnoj banci[54]) davanje vjeresije uz hipoteke na brodove i na drugo mjesto i preko polovice vrijednosti, premda inače sva zakonodavstva traže u tom pogledu prvo mjesto. Uostalom i te promjene u Njemačkoj su naišle na otpor njemačkih banaka, koje su uporno tvrdile, da se time izlazi u susret nesolidnoj pomorskoj privredi.[55]) Njemačke banke stavljaju prilične uslove brodovlasnicima glede njihova upravljanja brodom, tako se napose traži pristanak banke na charterovanje za vrijeme duže od 12 mjeseci, predaja police i t. d. i uzimlje se dosta visoki kamatnjak, kao što se preduzimlju sve mjere za ubrzanje ovrhe u smislu njemačkih ovršnih propisa.[56])

U Italiji je nakon uvodjenja »pegno navale« ostao dosta neupotrebljavana institucija,[57]) no nakon reforme, uslijedile na području pomorskoga

51) N. pr. banka Comptoir Anversois d' hypothèques fluviales je u god. 1925./26. pozajmila na riječne hipoteke 2,138.460.25 belg. fr., vraćeno je u istoj godini hipotekarnih zajmova za 970.775.22 fr., a društveni kapital je bio 1,500.000 fr.

52) Usporedi vrlo opširne izvatke iz tih rasprava kod Hennbicqa o. c. sv. I.

53) Vidi članak d'Eckhoutte-a u »La Navigation du Rhin« 1928., str. 489. On navodi Credit maritime et fluvial de Belgique s kapitalom od 8 milijuna franaka u Gandu, Societé Belge de Credit maritime u Antwerpenu s kapitalom od 10 milijuna franaka, te već spomenuti Comptoir Anversois. Od 1908. do 31. prosinca 1927. odgovara svota od 347,598.562 franaka broju dužnika od 2853. Pretpostavlja naš autor, da još 20% ove svote uzajmljuju holandeske banke, pa dolazi do svote od 417 milijuna i 3423 dužnika, sve u stabilizovanim francima. Posudjuje se samo na željezne brodove, a proizvodnost te vjeresije se vidi po tome, što je u to medjuvrijeme bilo samo 15 ovršnih dražba na gornji broj vjerovnika. Za bolji razvoj pomorske vjeresije ni d'Eckhoutte ne zna boljega sredstva, nego da preporuči posredovanje države, ali diskretno.

54) Europe Nouvelle 12. prosinca 1931.

55) Wüstendörfer o. c. — 56) Wüstendörfer l. c.

57) Tako La Cava u Enciklopedia Giuridica Italina vol. III. parte IV. str. 952—960, koji iznosi, da je »pegno navale« do god. 1901. poslužio samo za 6 milijuna lira hipotekarne vjeresije. Kod njega vidi ujedno oštru kritiku» pegno navale«. Mi držimo, da nije u juridičkoj nesavršenosti »pegno navale« bila glavna zapreka razvoju pomorske vjeresije, nego da je ta ležala u siromaštvu Italije na kapitalima i na brojnim privilegijima na brod.

hipotekarnoga prava dekretom od god. 1928. sa zakonskom snagom, fašistički je režim donio i dekret od 5. srpnja 1928. br. 1817, kojim je u Rimu ustanovljen »Instituto di Credito Marittimo« sa 100 milijuna lira glavnice (§ 6), a koji je kapital supskribiran po savezima novčanih zavoda i nekim bankama, koje su pod utjecajem javnih vlasti. Obveznice toga zavoda izjednačene su sa založnicama. Visina zajmova u čl. 20 je odredjena s ukupno 1 milijardom lira, a država će snositi dio kamata u slučaju, da su klasificirani u najvišu klasu talijanskoga registra. Taj doprinos države ne će moći trajati duže od 15 godina. Kod brodova sagradjenih u inostranstvu će biti taj doprinos 1%, a kod onih sagradjenih u Italiji do 2½%. To je osjetljiva razlika, kojoj je svrha jasna, pa i za tu ustanovu vrijedi Ripertova i Autranova kritika analognoga francuskoga zakona. Zanimljiva je ta vjeresijska reforma za to, jer slijedi odmah iza uvodjenja hipoteke na brod, ali ujedno pokazuje, kako od države posve nezavisni kapital nije imao velikoga smisla za poslove te vrste i kako je državna pomoć bila potrebna za uspjeh ovakove operacije. — Slični propisi ili projekti postoje i u drugim državama, pa je vjerojatno, da će i naša država morati poći tim putem, samo što kod nas ne će biti pitanje podupiranja domaćih brodogradilišta aktuelno.

Razvoj engleskih i američkih založnih prava na brod smo mimoišli, jer je njihova pravna priroda različita od kontinentalne hipoteke, a i zato, jer su tek u novije doba (engl. Merch. Shipp. Act 1894 i Jones Bill 1920) podvrgnuti registarskomu sistemu, koji naliči na kontinentalne, pa jer su i stvarni preduslovi razvoja pomorske stvarne vjeresije u ovim državama kao u svim anglosaksonskim zemljama sasma različiti od onih na kontinentu, tako da su i skorašnje izmjene u statutu tih reformi postojećeg sustava mogle imati samo značaj rektifikacije zakonodavstva. U tim se državama ne može govoriti o stvaranju mogućnosti stvarne pomorske vjeresije, jer je ta uslijed samostalnoga razvoja engleskoga prava uvijek postojala, dočim američka trgovačka mornarice datira u svojem razvoju tek od svjetskoga rata, pa svoj opstanak duguje državnim subvencijama, a postanak državnoj inicijativi, tako da se po svojoj strukturi bitno razlikuje od engleske trgovačke mornarice.

Iz ove kratke skice kretanja vjeresijskih hipotekarnih poslova na kontinentu po uvodjenju hipoteke na brod dade se izvesti s priličnom sigurnošću samo to, da brodska hipoteka nije po sebi nikakovo čarobno sredstvo, koje će dovesti do silnoga razvoja jedne mornarice, ali da tamo, gdje bilo privatne ustanove (Holandija) ili država (Njemačka, Francuska, Italija) pokazuju interesa za mornaricu, a i gdje su kapitaliste priviknuti na ulaganje novaca u pomorske pothvate, te gdje sama trgovačka mornarica znade racionalno iskoristiti samo u proizvodne svrhe te vjeresije, tamo brodska hipoteka daje u ruke pomorskoj privredi jako sredstvo za njezin povoljan razvoj. Ukratko kako Jourdan veli, kako svi pravni instituti samo u toliko uspijevaju, u koliko su osnovani na institucijama, koje u životu postoje, tako i hipoteka na brod samo u toliko uspijeva, u koliko postoje već ekonomski preduvjeti za to. Ipak odnos hipoteke i privilegija ostaje pitanje za sebe i možda najvažnije u tom pogledu. Kao zaključak možemo staviti utvrdjenje, da hipoteka nije dosele nikakvoga neočekivano jakoga učinka nigdje proizvela, nego da je redovno nade, koje su se u nju stavljale, razočarala i to baš radi toga, jer su te bile prevelike.[58])

---

58) Tako je n. pr. francuska parlamentarna komisija od god. 1873. vjerovala, da engleska mornarica zahvaljuje svoj napredak hipoteci, i drži, da će do istoga napretka doći i francuska mornarica uvodjenjem ovog instituta. Desjardins t. V. str. 362. Uostalom je izvještaj predsjednika rimske kasacije D'Amelia zakonom od god. 1928. preoptimističan, kada misli, da će bruseljska konvencija u vezi s talij. zakonom talijanskoj mornarici otvoriti najšire vjeresijske mogućnosti, do kojih bez državne pomoći u Italiji ne bi nikada došlo.

Privilegiji i hipoteka na brod

Glavna zapreka jakom razvoju hipoteke na brod u državama, gdje je ta uvedena, bili su od početka i ostali su još danas privilegiji na brod. Ta zakonska založna prava[59]), kojima je brod opterećen prvenstveno dakako da moraju silno umanjivati vjeresijsku vrijednost konvencijonalne hipoteke na nj, već radi toga, jer su ta zakonska založna prava pritajena i u upisniku brodova nevidljiva. Medjutim je i njihova moguća visina prilično velika, kako se to već iz njihove kvalitete lako vidi, pa u slučaju eventualne brodovlasničke nesolidnosti mogu hipotekarni vjerovnici uslijed nagomilavanja privilegija biti teško oštećeni. Daleko smo danas od shvaćanja nekih starijih pisaca, koji naprosto tvrde, da se hipotekom na brod služe isključivo nesolidni brodovlasnici[60]), ali je zaista vrlo lako moguće, da predvidjanja brodovlasnika čak i u slučaju uzimanja proizvodne vjeresije mogu promašiti i da prema tome hipotekarni vjerovnik bude imao za svoje namirenje uslijed prezaduženosti brodovlasnika lih brod, koji opet uslijed slaboga položaja brodovlasnika gomila privilegije, koji nekako sami od sebe nastaju samom plovidbom broda po sistemu Code Napoleona, te tako vjerovnik mora pretrpiti znatne gubitke. Zato će hipoteka zatajiti baš u slučajevima, kada bi morala biti uspješna. S druge strane mali kapital, koji je osnovica hipotekarne vjeresije na nekretnine i poslova banaka u tom specijaliziranih, uslijed takovoga stanja stvari nema povjerenja u hipoteku na brod, te se njome ne će služiti, nego će joj pretpostavljati mjenbenu obvezu brodovlasnika. Razumljivo je stoga, da je davna težnja svih onih krugova, kojima je bilo stalo do toga, da i trgovačkoj mornarici svoje zemlje učine pristupačnim ono odlično sredstvo dugoročne vjeresije, koje je hipoteka, bilo da uklone što je više moguće privilegija s njenog puta. Ipak to nastojanje nije naišlo na tako brz i općenit odjek u zakonodavstvu, kako bi se moglo očekivati, radi odveć jake raznolikosti sistema nacionalnih prava, koja su vršila utjecaj na unutarnje pomorsko zakonodavstvo svake pojedine države u raznim pravcima, a onda i u otporu izvjesnih brodovlasničkih krugova, koji su branili postojeće stanje privilegija ekonomskim argumentima.[61])

Sigurno je naime, da privilegiji omogućuju brodovlasniku ili bolje brodu dosta opsežnu kratkoročnu vjeresiju, koja ni danas nije posve suvišna. U času kada se ukida pojedini privilegij, ukida se i s njime mogućnost, da se tim putem dobije kratkoročna stvarna vjeresija.[62]) Posve je prirodno, da su stoga brodovlasnici zahtjevali da se ukinu samo privilegiji onih tražbina, koje mogu biti osnovom hipoteke.[63])

Osim toga ekonomskog razloga bilo je i pravnih prigovora protiv ukidanja privilegija. Privilegiji osnivaju se u pojedinim zakonodavstvima na općem sistemu odgovornosti brodovlasnika, pa se svagdje osobito prvenstveno upućuju na pomorski njegov imetak one tražbine, kojih se on može riješiti ili abandonom (francuski sistem) ili koje su ovršive lih na njegov pomorski imetak (njemački sistem), dočim se anglosaksonsko pravo odlikuje drugačijim

---

59) Ehrenzweig sv. I. str. 455 n. 42 nazivlje privilegije zakonskim založnim pravima na brod, tako i Gertscher str. 464, no dakako da treba uvijek držati pred očima, da su to osebujna zakonska založna prava i po svojem načinu postajanja i prestajanja. S gledišta njemačkoga pozitivnog prava tako označuju privilegije i Ehrenberg u raspravi »D. Recht d. Schiffsgäubigers« u Festgabe für Regelsberger str. 38 Wüstenndörfer o. c. osobito str. 377 sl., Pappenheim str. 218 i Sieveking u »Deutsches Seerecht itd.« Jourdan donosi o c. str. 136 riješidbu u parnici J. Barnes — The Ripon City, u kojoj se »maritime lien« definira kao ius in re aliena, koji potiče od brodovlasnika neposredno ili posredno po mandataru.

60) Tako misli Crouves o. c.

61) Belgijski zakon od god. 1908. obrazložio je smanjenje broja privilegija (čak i onog t. 5. § 2. nac. i konv.) gornjim razlozima. Vidi izvod iz motiva kod Smeestersa I. 113.

62) Suzy Carrus o. c.

63) Tako i Jourdan o. c. str. 259 obzirom na privilegij tražbine zbog popravaka i opreme prije putovanja.

sistemom, usvojenim s izvjesnim modifikacijama, bar alternativno, u medjunarodnoj konvenciji u Bruxellesu od god. 1922. o ograničenju odgovornosti brodovlasnika, a koji se može označiti obavezom sa svotom, u različitoj visini ograničenom«. Prema tim različitim sistemima odgovornosti stajali su nasuprot razni sistemi privilegija, pa se pri je ujedinjenja propisa, koji se odnose na ograničenje odgovornosti brodovlasnika, nije moglo uspješno pristupiti izjednačenju privilegija u svim državama. Ipak su pojedine države (Belgija, Grčka) već prije medjunarodne konvencije pristupile opsežnoj reformi svoga hipotekarnoga prava i privilegija. Obje su reforme pošle odredjenim pravcem smanjivanja broja privilegija i — što je moguće — veće sigurnosti same hipoteke.[65]) Holandeski je zakonodavac usvojio god. 1924. sistem prve bruseljske konvencije od god. 1922., koji se u izvjesnim pitanjima razlikuje od druge konvencije.

Napokon je u konvenciji od godine 1926. konačno pobijedilo stanovište protivno velikom broju privilegija, koje se odlikuje svojom kompromisnošću. Taj sistem je usvojio i naš zakonski projekt, tako da se — što se nas tiče — može borba hipoteka i privilegija smatrati dovršenom u korist hipoteke.

Ipak i iza usvajanja sistema unifikacije broj privilegija ostaje dosta znatan, ako se uzme u obzir veliko značenje, koje pojedine privilegovane tražbine mogu imati (šteta iz sudara brodova), no postoji mogućnost osiguranja u većini slučajeva, koja će posve ukloniti za hipotekarnog vjerovnika opasnosti, koje iz toga za njega proizlaze. Jedna od glavnih prednosti sistema konvencije i projekta jest svakako činjenica, da isključuje važnost gradjanskih privilegija na brodove, koje je francusko sudovanje na ove protegnulo[66]), kao i to, da je njenim autorima bilo jasno, da što su jači i otporniji i brojniji privilegiji, to je slabija hiopteka[67]), pa su najopasnije privilegije (t. 5. § 2. zak. nac.) stegli i na najkraći rok obzirom na pomorske udaljenosti i za naše vrijeme vrlo kratak, tako da će jedva moći udovoljiti svojoj svrsi, a da hipoteke vjerojatno ne će nikako oslabiti.

Uvodjenje hipoteke na brod u glavna evropska kantinentalna zakonodavstva išlo je — kako smo uvodno spomeduli — vrlo sporo i to kako zbog otpora teoretičara, banaka, osiguraća, pa i nekih pomorskih konzervativnih krugova napose radi toga, jer se pravnici nisu mogli odlučiti, kuda da sistematiziraju institut, koji mi nazivljemo s jug. zakonskim nacrtom hipotekom na brod medju stvarnim pravima na tudjoj stvari. Radilo se naime o tome, da li će se taj institut prisloniti na ručni zalog ili na hipoteku.[68]) Imade u današnjim zakonodavstvima traga te neodlučnosti u dosta raznolikim rješenjima, koja medjutim obzirom na zajedničku polaznu točku nisu smela teoriju, da ukratko označe hipotekom kako francusku i belgijsku »hipotèque maritime«, njemački »Schiffspfandrecht«, španjolsku »ipotecu« i raniji talijanski »pegno navale«. Francuska je praksom svojega sudovanja i širokoga tumačenja, kojim je ovo dosljedno primjenjivalo zakon o registru brodova, došla do brodskih javnih knjiga, koje su spram trećih mjerodavne za sticanje svih stvarnih prava na brod, pa i hipoteke. Uslijed toga se ova u francuskom pravu ukazuje kao čisto oponašanje hipoteke nekretnina, pa po svojem značaju hipoteke dapače potpada i pod takove zakonske propise, za koje je očito, da zakonodavac nije imao pred očima brodsku hipoteku, kada je govorio o hipotekama. Tako bar postupa francusko sudovanje i veći dio teritorije.

---

64) Glede sistema konv. v. Dor 24.

65) Zanimljiva je reminiscencija hol. trg. zak. § 318. sl. s po kojemu iza privilegija i hipoteke no bez droit de suite imaju prednost kod namirenja iz broda tražbine iz § 321. ist. zak., t. j. kod kojih postoji ograničenje odgovornosti.

66) Rippert II. str. 86.

67) Sr Autranov govor, cit. i kod Jourdana str. 254, na amsterdamskoj konferenciji.

68) Vidi citate i prikaz francuskih i belgiskih rasprava u tom predmetu prije odnosnih zakona od god. 1874. i 1879. kod Crouvesa o. c. str. 94 sl.

Talijanski zakon od god. 1882., je »pegno navale« providio takvim publicitetom, da se je taj još samo po imenu razlikovao od hipoteke[69]), pa ga je tako i teorija nazvala. Uostalom za taj razvoj je već postojala osnovica u publicitetnim propisima § 481 trg. zak., pa je dekret od god. 1928 učinio i taj posljednji korak uz neke male reforme, koje su hipoteku i dalje razvijale.

Španjolski se zakon od god. 1893, osim u nekim potankostima, prislanja kao i belgijski uz romansku skupinu zajedno s holandeskim zakonom od godine 1924. Norveški zak. od god. 1901, kako glede vlasništva na brod tako i glede zaloga na brod odredjuju u § 20, da se ta prava mogu sticati, isključivo knjižnim putem, te odredjuje izjednačenje brodova i nekretnina u pogledu ovrhe. (Slično i švicar. zakon o stvar. prav. na riječne brodove od godine 1923).

U Njemačkoj je hipoteka na brodove uvedena u obliku »Schiffspfandrechta« t. j. specifičnoga založnog prava na brod. Propisi gradj. zakonika za njem. carstvo u §§ 1259—1272 donose načela, na kojima se u vezi s propisima Flaggengesetza t. j. državnoga zakona o zastavi brodova osniva institut, koji — iako vrlo sličan hipoteci — ostaje ipak daleko od nje. Uslijed zakonske oznake njegove kao založnoga prava odnose se na nj svi opći zakonski propisi glede založnoga prava na pokretnine, u koliko specijalni propisi rečenih §§-a gradjanskoga zakonika nisu s njima u protivnosti. Ipak držimo s Wustendörferom, da se taj institut gledom na svoju privrednu ulogu i praksu može nazivati hipotekom.

Zanimljivo je, da svi ti zakoni i teorije na njima sazdane dolaze do primarne primjene na pravo vlasništva na brod, a da osjetljivije razlike izmedju režima vlasničkih prava na brod i hipoteke postoje tek u njemačkom pravu, jer su inače svagdje sistemi stvarnih prava na brod u sebi zaokruženi, pa hipoteka nije no dio i to sekundarni tog sustava. Kontinentalno pravo se razvilo od sistema ordonanse od god. 1681. do raznih sistema, koji su svi nastojali, da sistem publiciteta stvarnih prava na brod što više prilagode onome na nekretninama[70]), no u tom su pravcu uznapredovali razni zakoni jedni više, a drugi manje. Ipak je zajedničko svim tim zakonima to, da zalaganje broda izuzimlju ispod općih pravila, koja važe za zalaganje pokretnina, dočim samo rijetki od njih idu svijesno i dosljedno u pravcu približavanja pravu nekretnina (n. pr. spomenuti norveški i švicarski zakon o stvarnim pravima na riječne brodove). Dok se jedni poslužuju već postojećim institutom hipoteke, dotle drugi osnivaju zapravo novu vrst stvarnih prava u brodskom zalogu (pegno navale, Schifspfandrecht). Svi ti zakoni pribjegavaju upotrebi brodskih registara u svrhu, da se njima posluže na način analogan zemljišnim knjigama kod nekretnina i da preko registra organizuju publicitetni režim stvarnih prava na brod. Medjutim u tom pogledu nisu svi zakoni ni iz daleka jednako odlučni, nego naprotiv više njih izbjegava, da registru brodova unatoč zahtjeva teorije[71]) i tendencija prakse dadu značaj javne knjige glede svih stvarnih prava na brod (n. pr. Njemačka). Drugi opet idu protivnim pravcem, za potpunom imobilizacijom broda[72]) tako, da registar brodova izjednačuju gotovo sa zemljišnom knjigom (Švicarska, Norveška, Francuska), no i ona moraju da čine iznimku glede privilegija, koji se stiču, iako spadaju u stvarna prava, vanregistarskim putem. Ipak kontinentalna prava danas više ne poznaju sistema stvarnih prava na brod istovjetnoga onome na pokretnine, nego imaju, makar na kojem stupnju skicirane razvojne linije se nalazili, vrlo znatne razlike izmedju režima stvarnih prava na brod i onoga na nekretnine ili na pokretnine. Rekli smo i na nekretninama, jer i najdosljednije provedena

---

69) Tako Vidari, Corso di diritto comm.

70) Španj. zak. od 21. kolovoza 1893. o pomorskoj hipoteci § 1. veli. da će se glede hipoteke brodovi smatrarti nekretninama. To je svakako nezgodna stilizacija.

71) Vidi za njem. zak. Wüstendörfer o. c. § 24.

72) Müller prema analizi njegove teze u »Navigation du Rhin« 1926. 421 sl. takodjer tako.

imobilizacija broda mora poštivati iznimni položaj privilegija, koji će vjerojatno iza bruseljske konvencije ostati konačan. Ipak tendencija spram imobilizacije postoji i dovodi do vrlo čestih značajnih aluzija u pojedinim zakonima,[73]) koje i glede broda upućuju na zakonske propise glede nekretnina. Estonski i japanski[74]) zakon ide još i dalje, pa brod izjednačuje s nekretninama.

Anglosaskonsko pravo[75]) ostalo je i u pogledu mortgagea, koji nakon Merchant Shipping Acta od god. 1894. i onih od god. 1906/7 odnosno američkog Jones Acta od 1920. pokazuje mnoge zajedničke crte s brodskom hipotekom kontinentalnog prava pod utjecajem Common lawa reforama, koje su u nj unijeli Equity sudovi. Zalog se — kako je poznato — razvijao iz instituta sličnoga rimskoj fiduciji do svoga sadanjeg oblika, u kojem u engleskom pravu mortgagee postaje vlasnikom broda tek u onoj mjeri, u kojoj je to neophodno potrebno, da se namiri,[76] t. j. nenamiren o dospjelosti tražbine može tražiti bilo prodaju broda bilo da mu se isti ustupi u posjed, pa da ga proda ili tako dugo eksploatira, dok ne dodje do povoljne prodaje. Sam mortgage djeluje spram trećih tek po upisu u registar. Kako se vidi načelno se takvo založno pravo već jako približilo kontinentalnoj hipoteci, a nakon izjednačenja privilegija i ratifikacije briseljske konvencije, to će se zbližiti još i jače naglasiti. Već se je u svojem početku morgage brodova razlikovao od onoga na nekretnine kao i od onoga, koji se odnose na pokretnine i oni zajednički onima na nekretninama i pokretninama, u koliko nisu specijalnim zakonom promijenjeni. Empirički značaj engleskoga prava je učinio, da se mortgage brodova tek postepeno izgradjivao u zakonodavstvu prema praksi, te je svoj posljednji zakonodavni izraz našao u Mech. Shipp. Actu 1894. Odonda se založno pravo na brod doduše stiče medju strankama i bez upisa u registar, no tek taj mu daje prednost pred privilegijima i kasnijim založnim vjerovnicima. Na osnovu ranijega Mech. Shipp. Acta od god. 1854. je sudovanje stvorilo čisto registarski zakon[77]) time, što nije uopće ni medju strankama priznavalo učinak neuknjiženom zalogu, no prema Machlachlanu[78]) nakon toga, što su zadovoljeni upisani vjerovnici mortgagee — i ništa ne priječi, da se zadovolji i nevidljivi zalog. Drugim riječima postoje javne i tajne hipoteke s tom razlikom medju njima, da tajne hipoteke mogu doći do zadovoljenja tek iza upisanih, no zadržavajući prednost pred ostalim tražbinama, koje bi eventualno teretile ili došle do zadovoljenja iz broda.[79]) Kako Jourdan zaista dobro kaže[80]), dok francuska hipoteka brodovlasnika ograničuje pravima vjerovnika, englesko pravo daje vjerovniku

73) N. pr. švic. § 45. zak. od 1923., njem. § 162. ovršnog reda, japanski zak. § 686. Sr. Zeitschrift f. ausländisches u. Internationales Privatrecht 2.946 u svojoj kronici Koch.

74) Ripert—Komachya: Code de Commerce de l Empire du Japon Paris 1924. str. 48. U tekstu se kaže, da japanski trgovački zakon ugledavši se u njemački zakon upućuje na suhozemni zakon za sve, što se tiče organizacije hipoteke na brod, a da u samom pomorskom dijelu opredjeljuje samo predmet hipoteke. Mora se priznati, da je § 686. vrlo zanimljiv. On glasi: Registrirani brod može biti predmetom hipoteke. — Hipoteka na brod se proteže na pripadnosti broda. — Odredbe, koje se odnose na hipoteku nekretnina primjenjuju se analogno na hipoteku na brod. — Tekst se tu pozivlje na franc. zak. od 1885. §§ 1. i 4. Što se njemačkoga zakona tiče, on je vrlo daleko od te hipoteke, koja je najodlučnije pošla putem imobilizacije broda.

75) Glede engleskoga prava sravni Nelly Aslan: Le morgage en Angleterre et aux Etats-Unis (contribution à l' étude des surétés reélles dans les pays anglo-saxon). Teza Paris 1928. Oskudna teza za mortgage na brodovima, a osobito netočna za američko pravo. Druga iscrpljivija, bar za englesko pravo, teza na osnovi usporedjivanja engleskog i francuskog prava Jourdan: Les suretés réelles sur les navires. Étude de droit comparé. Aix-Paris 1914.

76) Aslan o. c. str. 274. Jourdan o. c. str. 25 sl.

77) Jourdan o. c. str. 29 sl. — 78) Cit. kod Jourdana str. 30.

79) Jourdan o. c. str. 31. — 80) Jourdan o. c. str. 34.

vlasništvo broda ograničeno dužnikovim pravima, koja izviru iz prirode zalaganja. Unatoč označenoga razvoja hipoteke na brod ostaje vjerovniku pravo, da dužniku oduzme posjed broda u slučaju, da ovaj o dospjetku tražbine ne namiruje ili se samo protiv uglavaka morgagea upravlja brodom.[81]) Osebujnosti engleskoga prava su, kako se može već iz ovo nekoliko riječi razabrati, tolike, da usporedjivanje njegovih s našim ustanovama ne pruža nikakovih zanimljivosti.

Toj hipoteci nasuprot stoje privilegiji (maritime lien), koji su izgradjeni po vrhovnom sudu admiraliteta odnosno nakon njegova ukinuća po pomorskom odjeljenju vrhovnoga suda Probate Divorce and Admiralty Division (Odjeljenje oporuka, rastava i admiraliteta) i koje u sistem sastavila sudačka praksa. Veličina razlike izmedju kontinentalnih sistema i engleskoga sistema se vidi odmah, ako se kaže, da je brod engleskih privilegija 5 i da ne dosiže niti opsega privilegija briseljske konvencije; ali im zato nije ograničeno trajanje niti spram trećih osoba, no pod uslovom, da vjerovnik nije u zakašnjenju (prepušteno je sudovanju, da opredijeli, kada se radi o zakašnjenju) sa isticanjem svojega zahtjeva, a rang ih ide prema načelu »prior tempore potior iure«[82]) kod tražbina ex contractu[83]), dočim je kod ostalih u pogledu ranga sudovanje dosta nestalno. Jedino maritime lien od svih privilegija engleskog prava ima stvarni značaj (droit de suite).

Američko pravo sa Mortgage Shipp. Actom od god. 1920. (Jones Act § 30)[84]) se približava znatno jače evropskom kontinentalnom pravu. Sect. C sl. a odnosno Sect. D sl. A predvidjaju stroge knjižne formalnosti za djelovanje hipoteke kao i ostalih stvarnih prava na brod spram trećih osoba, koje nisu u zloj vjeri niti su univerzalni ili singularni nasljednici mortis causa dužnika, dočim se razlikuju privilegiji na takove, koji su nastali prije upisa hipoteke (preferred maritime lien), i na takove, koji su doduše nastali kasnije, ali pokrivaju tražbine označene u Sect. M. Samo ovi kao i upisani privilegiji Shipp. Act 1920. ostavljaju na snazi i obične morgage t. j. takove, kod kojih nisu provedene registarske formalnosti, no ovi ne uživaju prednosti ni pred hipotekom ni pred privilegijima Sect. M. Taj Act zapravo reformira samo publicitetni režim stvarnih prava na brod, dočim inače ostaju na snazi svi opći i posebni zakonski propisi glede hipoteke i privilegija na brod, (tako glede objekta i opsega tih prava).

Medjunarodna unifikacija privilegija.[85])

Comité Maritime International, koji je medjunarodni pomorskopravni parlamenat, čija je egzekutiva i suveren ujedno, da ostanemo na području poredbi, briseljska diplomatska konferencija, a koji radi u vezi s drugim medjunarodnim ustanovama, osobito s medjunarodnim uredom rada, te koji n pr. vrši izvjesni, dosta znatni utjecaj na području zračnog i riječnog prava, izvršio je već u prošlosti vrlo veliko djelo medjunarodne unifikacije pravnih pravila na nekim važnim područjima pomorskoga privatnoga prava. Mi se ovdje ne možemo upustiti u prikazivanje ovog velikog rada, koji u mnogome pogledu naliči na Sizifov posao, a ne nailazi uvijek čak ni u stručnim krugovima na ono razumijevanje, koje bi se moglo očekivati.[86]) Privilegiji i hipoteka kao i stvarna prava na brod uopće bili su od početka njegovog djelovanja u središtu pažnje Comitéa radi velike praktične važnosti unifikacije osnovnih pravila glede svih tih prava, no napose glede privilegija i hipoteke, jer je

81) Jourdan o. c. str. 88. Sudovanje je te povrede tumačilo jako usko, pa je time taj institut približio kontinentalnomu pravu.

82) Jourdan o. c. str. 138. — 83) l. c. 211.

84) Tekst smo konzultirali prema francuskom prevodu u »Circulaires du Comité des Armateurs de France« br. 1153 od 10. kolovoza 1921.

85) Sr. glede ovog odsjeka: Frederic Sohr: Le droit maritime, son unification internationale. Bruxelles 1914; Berlingieri: Verso l'unificazione del diritto del mare. Roma 1918. Bulletin Comité maritime international i Ripetova rasprava o bruseljskim konvencijama u Dor XIV. str. 46 sl., te Jourdanova cit. teza.

86) N. pr. Bonnecase o. c.

njima ona jedina mogla dati, kako smo već gore istaknuli, a preko njih pomorskoj stvarnoj vjeresiji, solidnu osnovicu. Poteškoće su baš na ovom području bile vrlo velike i to osobito zbog osebujnog sitema u anglosankssonskom i njemačkom pomorskom privatnom pravu.[87]) Hvala jakim ličnostima pravnika, koji su uspjeli stvoriti prije rata već na medjunarodnoj konferenciji u Mlecima god. 1907. prvi projekt konvencije o privilegijima i hipoteci nakon brojnih rasprava — napose na kongresima u Bruxellesu (1888.), Amsterdamu (1904) i Liverpoolu (1905.), te diplomatima-juristima, koji su nastavili njihovo djelo u briseljskom projektu od god. 1909. i u prvoj briseljskoj konvenciji od 1922., odnosno onoj konačnoj od god. 1926., došlo je nakon četvrt vijeka rada do internacionalne unifikacije, koja žalibože kao i pokušaji drugih internacionalnih privatnopravnih kodifikacija nije još uspjela, da prodre u sva nacionalna zakonodavstva, premda su se neke države požurile, da ju ratificiraju (Belgija, Španija, Madjarska, Estonska, Islandija, stupila na snagu 1. lipnja 1930.), a druge (Holandija, Grčka, Kina), da ju uvedu u svoje zakone i prije njenoga konačnoga stiliziranja i potpisivanja bilo u njenom predratnom izdanju bilo u onom od god. 1922.

Ipak čak ni ova konvencija, koja nije još sa svih strana usvojena, nije konačno riješila unatoč svoga naslova niti sve sukobe zakona, koji se odnose na hipoteku, tako da su još mogući mnogi od njih, a pogotovo nije glede hipoteke ni pokušala unifikaciju prava. Spominjamo već sada, da se doduše u konvenciji postavlja načelo, da se priznaju sve u jednoj od država ugovornica upisane hipoteke, brodska založna prava i morgage, ali se ništa ne kaže, što se s njima biva u slučaju, da se brod proda u inostranstvu i time promijeni zastavu i registar, nego se nacionalnim zakonima prepušta briga, da dadu rok za prenos upisanih hipoteka. To je pitanje već u raspravama Comitéa zadavalo najviše briga švedskom udruženju, koje je nastavilo upozoravati na potrebu medjunarodne unifikacije ovih propisa.[88]) Navodimo još, da je ženevska konvencija glede stvarnih prava na riječne brodove od god. 1930. u tom pogledu potpunija te predvidja daleko jaču medjunarodnu saradnju registarskih ureda, no priznajemo, da je ta razlika većim dijelom osnovana već u samoj činjenici, da će ženevska konvencija imati važnosti samo za kontinentalnu Evropu, dok je briseljska konvencija od god. 1926. bar u načelu namijenjena čitavoj medjunarodnoj zajednici. Svakako nama danas je razumljivije, kada vidimo koliko je muke trebalo, da se dodje i do takve konvencije, da je Comité već vrlo rano odustao od toga, da unificira sva stvarna prava na brodove, t. j. da je i glede hipoteke postavio samo načela za slučaj sukoba.[89])

Ukratko i sistematski ćemo izložiti glavne poteškoće unifikaciji privilegija, kako su se teoretski ukazivale i kako su došle do izražaja u raspravama Comitéa. Pri tome ćemo se ograničit na najznačajnije, što je za razumijevanje našega projekta bezuslovno potrebno, jer za njegov dio o privilegijama t. j. za onaj njegov dio, koji slabi hipotekarnu vjeresiju, nalazimo motive najbolje baš u tim raspravama.

Prvo pretpitanje, koje se moralo riješiti, bilo je, da li će se unificirati samo pravo kako glede hipoteke tako i glede privilegija, ili će se pak samo postaviti načela, na temelju kojih će se moći rješavati sukobi zakona glede njih. Već rano je odbačena unifikacija prava glede hipoteka, no glede privilegija su engleski i američki pravnici tražili unifikaciju prava, dok su se njemački pravnici zalagali za usvajanje sistema prava zastave za rješavanje tih sukoba (la loi du pavillon). Američani su bili spremni, da prihvate načelo prava zastave — no s tom ogradom, da će se doduše po njem prosudjivati postanak privilegija i hipoteke, ali će za njihov medjusobni rang biti mjerodavna lex fori. Time je zastupala tezu dragu njenom pravosudju, ali je jasno, da bi uz tu ogradu čitavo djelo unifikacije bilo od vrlo ograničene važnosti. Ipak je otpor delegacija, koje su zahtijevale samo postavljanje nekih vrhovnih načela za sukobe zakona, dosta teško svladan, te se pristupilo izradbi projekta konvencije, koja je imala unificirati zakonske propise glede privilegija i postaviti osnovno načelo za sukobe zakona glede hipoteke odnosno njihovih ekvivalenata, mortgagea i registarskih založnih prava.

Glede privilegija bila je glavna zapreka unifikaciji materijalnoga prava u tome, što su sistemi odgovornosti brodovlasnika bili vrlo različiti, te su prema tome bili različiti i oni privilegija. Osim toga se nikako nije moglo složiti francusko pravničko javno mnijenje s usvajanjem privilegija, koje anglosaksonsko pravo daje tražbinama na naknadu štete radi sudara brodova. Ta obveza deliktnog ili kvazideliktnog značaja nikako nije mogla da se prilagodi francuskom shvaćanju, da privilegij na brod kao i oni privilegiji na ostale stvari mogu imati samo tražbine, koje potječu iz ugovora, dočim su braniči engleske teze isticali, kako je brod orudje sudara, pa je opravdano, da naknada štete iz sudara bude na brod privilegovana. To je ujedno bila najteža točka sviju rasprava, jer je englesko pravo opet davalo toj tražbini prvo mjesto medju privilegijima. Kompromisni prijedlozi talijanskoga, belgijskoga i holandeskoga udruženja utrli su put sporazumu, koji je doveo do uvrštenja ovoga privilegija u konvenciju već u njenoj prvoj stilizaciji. Drugo krupno sporno pitanje bilo je pitanje privilegija, koji ide tražbine iz ugovora, koje tijekom putovanja sklopi kapetan za potrebe broda na osnovu svoga zakonskog ovlaštenja (br. 4. § 2. projekta). Nedvojbeno je, da i danas imade interesa, da taj privilegij bude zadržan, jer je taj i te kako potreban za održanje vjeresije broda za vrijeme plovidbe.[90]) Ne stoji, kako to Berlingieri drži, da je uslijed današnjih saobraćajnih sredstava (telegraf i bezžična telegrafija) taj privilegij suvišan, jer se svaki dobavljač može obavijestiti tim putem kod ureda Registra, da li je brod opterećen ili ne. Troškovi ovakovog obavješćavanja nisu u srazmjeru sa prosječnom veličinom tražbina ove vrste, tako da je dosljedno stanovište sviju projekata konvencije ispravno, bar s gledišta praktičnih potreba, premda se je udaljila u tome od mletačkoga projekta, koji nije poznavao tog privilegija, jer, kako kaže Ripert[91]), čemu bi služila brodu vjeresija za konstrukciju (hipoteka), ako ne bi imao vjeresije za eksploataciju. Jedina razlika je bila u pogledu toga privilegija medju raznim projektima konvencije u rangu toga privilegija, koji je u konvenciji od god. 1922. bio žrtvovan američkoj delegaciji, tako da je redovno dolazio iza hipoteke, a samo ako je od ove bio stariji i upisan, dolazio je pred nju. Bolji rang, naime uvijek pred hipotekom, u konvenciji od god. 1926. je kompenziran kraćim zastarnim rokom od 6 mjeseci namjesto 2 godine.

Dalje pitanje, koje je dalo povoda brojnim raspravama bila je želja njemačke delegacije, da se poseban privilegij prizna svim tražbinama, koje potječu iz connaissementa, s čime je u konvenciji od god. 1922. i uspjela, ali konvencija od 1926. je prešla preko toga privilegija. Uostalom opravdanje toga privilegija je ležalo u njemačkoj koncepciji connaissementa kao apstraktnog papira.[92])

I pitanje zakonske supstitucije privilegiranog i hipotekarnog vjerovnika vlasniku broda glede osigurnine je bilo sa svom svojom kompliciranošću obzirom na suprotnost raznih zakonodavnih sistema u tom pogledu predmetom

---

87) Vidi pesimističke poglede na izglede za kodifikaciju internacionalnoga privatnoga prava u članku Niboyeta u »Anuaire de legislation étrangere«, Paris 1930, str. 336.

88) Isto se udruženje u svojim izvještajima Comitéu opetovano vratilo na ovo pitanje, tako da ono još nije konačno skinuto s dnevnoga reda. Uostalom i druga skandinavska udruženja pokazuju osobit interes za to pitanje.

89) Naprotiv n. pr. trgovački i plovidbeni ugovor izmedju naše države i Grčke čl. 22. Dor XI.

90) Sohr o. c. str. 218 sl., Jourdan o. c. 290 sl.

91) Ripert u svojoj cit. raspravi Dor XIV. 46. sl.

92) Ripert l. c.

rasprave kako Comitéa tako i diplomatske konferencije s kompromisnim posljetkom, koji ćemo vidjeti kod obrade našeg projekta.

Pitanje zastare privilegija je bilo takodjer predmetom tih projekata i konačne konvencije, te je očita tendenca, da se u što kraćem roku dovede do utrnuća privilegija. Konačno je došlo do sporazuma glede rokova, no teži je bio sporazum glede prekida i obustave zastare odnosno glede toga, da li će se rješenje tih pitanja prepusti nacionalnim zakonodavstvima. Konačno je prekidanje zastare prepušteno ovima (§ 9. al. 5. konv.), dočim obustava zastare ostaje podvrgnuta nacionalnomu zakonodavstvu jedino za slučaj, da se brod nije mogao zateći u teritorijalnim vodama države, gdje boravi vjerovnik-tužitelj, dočim je inače ne može normirati (§ 9. al. 6. konv.). Konvencija od god. 1922. podvrgavala je bez razlike sve slučajeve prekida i obustave zastare nacionalnim zakonodavstvima.

Unifikacija je nadalje zadržala nacionalnom zakonodavstvu mogućnost, da još iza hipoteke odredi dalje privilegije na brod, kojima je dala naziv privilegija drugog reda. Izgleda, da će ta rezerva biti iskorišćena u Francuskoj, jer se prema dosadanjem pravosudju u toj državi primjenjuju na brod i opći privilegiji gradjanskoga prava.

S praktičnog gledišta je šteta, da i unatoč te velike koncilijantnosti čimbenika, koji su na unifikaciji sudjelovali, nije uspjelo skloniti Sjed. Amer. Države na to, da tu konvenciju ratificiraju, pošto su se stavile na stanovište, da je to predmet nadležnosti pojedinih federalnih država, a ne Unije, što onemogućuje unifikaciju za Sjedinjene Amer. Države. To stanovište je plod prilično ljubomornih rasprava medju američkim pravnicima glede nadležnosti Saveza i država na području pomorskoga prava.

Unifikacija riječnoga prava[93]) takodjer je postala vrlo aktuelna poslije rata, jer ne samo što se povećao broj riječnih vlasti (Francuska je opet postala poranjska vlast), nego je i promet ojačao, uslijed česa su i mogućnosti sukoba specijalno glede stvarnih prava postale vrlo velike, pa se osjetila potreba, da se unificiraju iste stvari, koje i u pomorskom pravu. No baš tu je bilo teško doći do sporazuma, jer pretpostavka za ma i najmanju i najčedniju unifikaciju glede stvarnih prava (n. pr. samo glede privilegija i hipoteke) jest obvezatnost upisa stvarnih prava na brodove u javne registre s privatno-pravnim djelovanjem, a uz to i primjena prava zastare u slučaju sukoba zakona. To pak je dalo povoda vrlo žestokim raspravama francuskih i njemačkih stručnih krugova, jer potonji nisu željeli priznati narodnosti riječnim brodovima, budući da im pridavaju posve drugu prirodu nego pomorskim brodovima, pa su kao razlog navodili i to, da ona praznina suvereniteta, koju mora zastava broda da nadomjesti na otvorenom moru, ne postoji kod njih. Pravi razlog bila je bojazan Njemačke, da bi državna pripadnost francuskih riječnih brodova kod njihovog prolaženja kroz njemačke vode mogla imati nepovoljnih posljedica po njemački državni suverenitet. Ženevska konvencija ne usvaja njemačku tezu, pa se stoga njemačka ratifikacija za nju i ne očekuje, nego se u najboljem slučaju drži, da će ona ratificirati dijelove konvencije, koji se odnose na hipoteku i privilegije. Na svojim mjestima ćemo upozoriti na ustanove ženevske konvencije, koje imaju sličnosti s ustanovama našeg projekta, i briselske konvencije, kao što ćemo uzeti obzira i na analogne odredbe projekata za unifikaciju zračnoga prava Citejae.

Poratne pomorske kodifikacije (nizozemska) odnosno projekti takovih (talijanski i naš) pokazuju tendenciju sve većem medjunarodnom izjednačenju pomorsko-pravnih propisa, te provedenju preporuka Comitéa u život, pa to pored privilegija vrijedi napose za hipoteku, koja je u svima snabdjevena najboljim knjižnim statutom, tako da iako ne formalno konvencijom a ono preko domaćeg zakonodavstva pomorskih država unifikacija materijalnog

[93]) Vidi glede toga pitanja godišta »La Navigation du Rhin« i brojne članke prof. Niboveta i d'Eckhouttea, odličnih stručnjaka na tom polju.

prava, koje se odnosi na hipoteke na brod, napreduje k unifikaciji, kako će se vidjeti iz naših daljnjih izlaganja, pa će ta unifikacija sa svoje strane opet djelovati vjerojatno na internacionalnu konvencijonalnu unifikaciju onih propisa, glede kojih bi to de lege ferenda bilo još poželjno.

Ocjene i prikazi

Dr. Korošec Viktor i dr. Krek Gregor: Zgodovina in sistem Rimskega zasebnega prava; prvi svezek, 1 snopič: »Splošni nauki, viri, osebno in stvarno pravo« spisal dr. Korošec Viktor (8°, str. 265, Založila Družba Sv. Mohorja v Celju 1936).

Podjela discipline rimskoga prava na tri nastavne grane t. j. na povijest, institucije (uključivo rimsko procesno pravo) i pandekte, kako to još danas važi na našem pravnom fakultetu, već je napuštena u zemljama, iz kojih smo taj sustav preuzeli, t. j. u Njemačkoj i Austriji.

Što je u Njemačkoj pandektno pravo bilo poseban nastavni predmet, to je imalo svoje dobre razloge. Pandektno pravo je na velikom dijelu Njemačke kao t. zv. opće pravo (gemeines Recht) bilo pozitivno važeće pravo, a partikularnim gradjanskim zakonima glavna podloga. Stupanjem na snagu njemačkog gradjanskog zakonika (1900.) je pandektno pravo u Njemačkoj svoju praktičnu važnost izgubilo.

Ova okolnost kao i protivljenje, koje je u Njemačkoj već od prije postojalo protiv rimskog kao tudjeg prava (borba izmedju romanista i germanista), doveli su tečajem vremena do preokreta u načinu njege rimskoga prava u Njemačkoj. Historijsko istraživanje rimskoga prava, a naročito istraživanje t. zv. interpolacija, t. j. promjena, koje su pretrpili fragmenti iz djela klasičnih pravnika prilikom njihovog unošenja u digesta, postaje glavni predmet rada njemačkih romanista, dočim dogmatička nauka rimskoga prava stupa sve više u pozadinu. Na sveučilištima daje se učenju rimskoga prava sve manje prostora.

Dosljedno tome djela iz pandektnog prava iščezavaju.[1]) Na njihovo mjesto stupaju kratki prikazi čistog rimskog prava, dakle ono, što u glavnom odgovara ranijim institucijama, bilo spojeni sa prikazom povijesti rimskoga prava, bilo bez toga.[2])

Nacionalni socijalizam, po čijem se stranačkom programu (toč. 19.) imade »materijalističkom svjetskom poretku služeće rimsko pravo nadomjesti njemačkim općim pravom (deutsches Gemeinrecht)«[3]), je učenje rimskoga prava sveo na minimum. Po novom njemačkom nastavnom planu pre-

[1]) Zadnje (9) izdanje Windscheidovog sistema pandektnog prava priredjeno od Th. Kippa, izašlo god. 1906., a zadnje (8) izdanje Dernburgovih pandekata priredjeno od P. Sokolowski god. 1911., potonje pod promijenjenim naslovom »System des röm. Rechts«.

[2]) U tome pravcu je već Sohm od 14. izdanja (1911.) preradio svoje »Institucije«, davši im podnaslov »Geschichte und System des röm. Privatrechts« (17., preradjeno izdanje toga djela, koje su priredili L. Mitteis i L. Wenger, izašlo je 1926.). Ovamo spadaju još Siber H., Römisches Recht in Grundzügen für die Vorlesungen, I. sv. »Römische Rechtsgeschichte« (1925.), II. sv. »Römisches Privatrecht« (1928.), Kipp Th. »Das römische Recht« u. R. Stammler »Das gesamte deutsche Recht in systematischer Darstellung« (1930.) i Jörs-Kunkel, Römiches Privatrecht (2. potpuno preradjeno izdanje Jörsovoga djela »Geschichte u. System des röm. Privatrechts«, 1935). Drugu si je zadaću stavio E. Rabel u svojem dubokom radu »Grundzüge des röm. Privatrechts« u »Holtzendorf-Kohlers Encyklopädie der Rechtswissenschaften, I. sv. (1915.) str. 399 i sl.

[3]) Kreller H. u »Zeitschrift der Akademie für deutsches Recht« 1936., str. 409 i sl. i u svome djelu »Römische Rechtsgeschichte (1936.) str. 1 i sl.

daje se čisto rimsko pravo kao uvodno povijesno predavanje samo 5 do 6 sati u tjednu kroz jedan semestar, dočim se o pandektnom pravu vodi računa samo u okviru predavanja o »privatnopravnoj povijesti novog vijeka«.[4])

U Austriji, gdje je od Ungera nauka pandektnog prava postala glavnom podlogom znanstvenog obradjivanja austr. opć. gradj. zakonika, je dosljedno tome preuzet gore navedeni raniji njemački sustav predavanja o rimskom pravu, a taj je sustav ostao sve do skoro. Po novom pak nastavnom planu (važi od zimskog semestra školske god. 1935.-36.) su obvezatna samo predavanja o povijesti i institucijama rimskoga prava, i to ukupno 12 sati u tjednu, podijeljenih na dva semestra, a seminarske vježbe, i to 2 sata u tjednu kroz jedan semestar, su samo uvjetno obvezatne, t. j. ako slušalac prava ne će upisati seminarske vježbe o kojem drugom predmetu, za koje su takve vježbe propisane.[5])

Novi Austrijski nastavni plan misli se sa nekim izmjenama preuzeti i za čehoslovačke pravne fakultete.[6])

Danas se uopće vodi borba oko toga, da li i u kojoj mjeri rimsko pravo ima ostati poseban predmet pravnih nauka, a ne samo dio pravne povijesti. Obzirom na to ne će biti na odmet, ako ovom zgodom potsjetimo na razloge, kojima se opravdava učenje rimskoga prava kao posebnog predmeta. To se opravdava trostrukim njegovim značenjem, naime historijsko-dogmatičkim, znanstvenim i didaktičnim.

Njegovo historijsko dogmatičko značenje je u tome, što je rimsko pravo glavna podloga modernog zakonodavstva. Moderni zakoni su pravne pojmove i znatan broj pravnih propisa preuzeli iz rimskoga odnosno pandektnoga prava. Stoga pravo razumijevanje propisa ovih zakona pretpostavlja dobro poznavanje rimskoga prava.

Ali nije manje važno njegovo čisto znanstveno značenje. Ogromnom znanstvenom radu, koji je počevši od glosatora pa sve do skoro posvijećen rimskome pravu od prvorazrednih pravnika na cijelom zapadu, a naročito u Njemačkoj, imamo zahvaliti ustanovljenje pravnih pojmova i kategorisanje juristićkog mišljenja, koje su prihvatili svi civilizirani narodi, pa i oni, čije se je pravo razvijalo van upliva rimskoga prava. Tako je znanost rimskoga prava postala podlogom svake privatnopravne, a donekle svake pravne znanosti, a terminologija nauke rimskoga prava terminologija zajednička pravnicima svih kulturnih naroda.

Najzad dolazi u obzir njegova didaktička vrijednost. Rimsko pravo je bez obzira na njegov sadržaj po svojoj formalnoj savršenosti pozvano, da bude uzor i škola za ono, što mi zovemo juristički misliti. Njegovi pojmovi su oštri i precizni, a pri tome ipak dovoljno elastični, da se mogu prilagoditi i novim životnim potrebama. Zatim nam se u corpus-u juris pruža pravo ne u apstraknim definicijama i abstraktnim pravnim pravilima, nego se upravo pred našim očima stvara na pojedinim slučajevima i pod kontraverzama rimskih pravnika. Tako čitajući corpus juris, s njima radimo i mislimo.[7])

---

[4]) Kreller, Röm. Rechtsgeschichte cit. mj.

[5]) Po novom austr. nastavnom planu je trajanje nauka na pravnim fakultetima produljeno na 9 semestara. Nauke se dijele na tri otsjeka po tri semestra, naime na otsjek pravnopovijesnih, otsjek judicielnih i otsjek političkih nauka.

[6]) Najvažnije otstupanje čehoslov. osnove nastavnog plana sastoji se u tome, što se za pravnopovjesni otsjek pravnih nauka odredjuju samo dva semestra. Opširni kritički prikaz ove osnove daje H. Rauchberg u »Prager Jur. Zeitschrift« god. XV. (1935.), str. 806 i sl. i god. XVI. (1936.), str. 15 i sl.

[7]) O značenju rimskoga prava za današnje vrijeme vidi podrobnije Ihering: Geist d. röm. Rechts I § 1; Windscheid-Kipp I § 6; Sohm-Mitteis-Wenger § 5; Girard str. 4 i sl. (Ovo djelo citiram po 5. izdanju, jer novija izdanja nisu mi bila pri ruci). Cuqu str. 2 i sl., Monier I No 1, a naročito dubоku studiju G. Kreka: »Pomen rimskoga prava nekdaj i sedaj« u »Zborniku znanstvenih razprav«. Ljubljanskog sveučilišta god. I (i posebni otisak, Ljubljana 1921.).

Ova znanstvena i didaktična vrijednost rimskog prava osiguravaju mu, bez obzira, ukoliko ostaje podlogom važećeg zakonodavstva, za nedogledno vrijeme važno mjesto u pravnim naukama. I zaista se učenje rimskoga prava još uvijek širi. Tako vidimo, da se danas uči rimsko pravo i na sveučilištima onih zemalja, koje su bile sasvim daleko od rimskih tradicija, kao što u Engleskoj, Sjedinjenim Amer. Državama, Rusiji i Japanu.[8])

Iako se prema navedenomu ne može sumnjati, da rimskom pravu pripada i danas u pravnom obučavanju važna uloga, da bude priprema za znanstveno učenje našega današnjeg prava, ne smije se s druge strane smetnuti s uma, da neslućeni razvoj tehnike i promijenjene gospodarske i socijalne prilike ne samo što su dovele do izgradnje pravnih grana, za koje se ranije ili nije uopće znalo ili kojim se nije pridavala naročita važnost, nego te nove prilike čine i preuzeto pravo kompliciranijim. Obzirom na zahtjeve, koji se danas stavljaju na mlade pravnike, ne može se današnja tendencija, da se obučavanje u rimskom pravu ograniči, smatrati neopravdanom. O tome vodi računa i naša opća univerzitetska uredba od god. 1931.

Ovome novome stanju moraju se prilagoditi predavanja i učbenici o rimskom pravu. Raniji posebni učbenici o povijesti rimskoga prava, o institucijama i o pandektima moraju se nadomjestiti učbenicima, koji će u kraćem obliku onoliko dati, koliko je potrebno, da se početniku omogući, da dobije sliku povijesnoga razvoja rimskoga prava, njegovog duhovnog sadržaja i njegove važnosti za sadašnjost. Nastojanje, da se udovolji ovome zahtjevu, vidimo u gore (op. 2.) navedenim njemačkim kao i u novijim francuskim i talijanskim učbenicima o rimskome pravu.[9])

Smatrao sam umjesnim, da prije, nego pristupim prikazu djela navedenog u naslovu, dadem nekoliko primjetaba o današnjem stanju nauke o rimskom pravu, zatim o rimskom pravu kao predmetu nastave na sveučilištima i u vezi s time o učbenicima o njemu, da bi se mogla bolje ocijeniti vrijednost ovoga djela, koje izdaju profesori sveučilišta u Ljubljani V. Korošec i G. Krek.

Od ovog djela izašla je dosada prva polovica prve knjige, u kojoj su obradjeni opće nauke (t. zv. allgemeine Lehren), izvori, osobno i stvarno pravo. Ovaj dio djela napisao je prof. Korošec. U predgovoru, koji je takodjer napisao prof. Korošec, ističe se, da je njihovomu djelu svrha, da bude učbenik, kojim će se početniku dati po mogućnosti jasna slika o osnovnim pojmovima i načelima, dakako na osnovi rimskoga prava. Pisci pretpostavljaju, ako sam odnosno mjesto predgovora dobro razumio, da će slušalac prava poslije dublje ući u nauku rimskoga prava učenjem pandekata.

Prema tome bi ovo djelo imalo u glavnom odgovarati t. zv. institucijama rimskoga prava. Ako su pisci sebi stavili takvu ograničenu zadaću, ne može se prigovarati, što se kod pojedinih pitanja ne navadja odnosna literatura i što se pisac ne upušta u sporna pitanja. Gore (op. 2. i 8.) navedena novija njemačka, francuska i talijanska djela daju jedno i drugo, makar takodjer nisu opsežna.

Tekstovi iz vrela se u ovome učbeniku samo mjestimice navadjaju. Bez sumnje je od velike koristi, ako se u učbeniku kao fundiranje razlaganja dodaje što veći izbor mjesta iz vrela (t. zv. Belegsttellen). Tako zaista postupaju starija djela o institucijama. Bogata hrestomatija mjesta iz vrela je naročita odlika institucija i pandekta našega Egersdorfera. Ali novija djela od toga odustaju, da to ne bi išlo na štetu ostalog sadržaja učbenika. Upo-

---

[8]) Da je studij rimskoga prava u Japanu već snažno uhvatio korijena, vidi se iz izvještaja, koji o tome daje Tochio Muto u Archivio giuridico Filipp Serafini, Modena, sv. 111, str. 3 i sl. (cit. po Jörs-Kunkel § 30, op. 11.

[9]) Tako od francuskih: Cuqu, Manuel des, Institutions juridiques des romains, 2. izd. 1928; Girard P. F., Manuel élémentaire de droit romain, 8. izd. priredio F. Senn 1929 i Monier R., Manuel élémentaire de droit romain 1 sv. 1935, II. sv. 1936; od talijanskih: »Instituzije« od Arangio-Ruiz 3. izd. 1934; Bonfante 10. izd. 1933, Perozzi 2. izd. 1928. U Italiji se ne daju zajedno povijest i institucije, nego napose učbenici o institucijama, a napose o povijesti.

znavanje mladog pravnika sa vrelima se danas prepušta seminarskim vježbama.

Inače djelo potpuno udovoljava zahtjevima, koji se mogu stavljati na takav učbenik. Kod svake pravne ustanove daje se najprije definicija odnosnog pojma prema današnjemu stanju nauke. Definicije su jasne i precizne. Često su protumačene primjerima, da budu mladomu pravniku pristupačnije. Zatim se pokazuje razvoj pravne ustanove u rimskome pravu. Pri tome se upućuje na odnosna mjesta vrela. Glede značajnijih mjesta vrela daje se i tekst toga mjesta. Nastoji se prikazati i to, ukoliko su rimski pravnici uspjeli doći do općih načela i pojmova. Na mnogim mjestima upućuje se u opaskama i na današnje pravo, i to ne samo na naš opći gradj. zakonik, nego i na code civil, na njemački i švicarski gradj. zakonik. To je od velike vrijednosti, jer se na ovaj način pokazuju linije veze, koje vode od rimskoga do današnjega prava. Time se ujedno mladome pravniku predočuje vrijednost učenja rimskoga prava za bolje razumijevanje današnjega prava. Na mnogim mjestima daju se i formule odnosnih akcija. To je bez sumnje korisno. Ali se pita, da li će početnik, koji se još nije upoznao sa sistemom rimskog procesa, ove formule razumjeti.[10])

Ovim načinom obradjivanja predmeta se najbolje osigurava glavni cilj takvog učbenika, da početnika na podlozi rimskoga prava upozna sa osnovnim pojmovima privatnoga prava i tako njega priprema za znanstveno učenje modernoga prava.

Obradjenu gradju dijeli pisac na opći dio (općenite nauke, allgemeine Lehren), osobno i stvarno pravo. Opći dio obuhvaća osnovne pojmove (prvi odjeljak), izvore rimskoga prava (drugi odjeljak) i pravne činjenice, odnosno pravne poslove (treći odjeljak). Drugi dio o osobnom pravu raspravlja t. zv. status fizičkih osoba, t. j. pojam pravne i djelatne sposobnosti po modernom pravu i što je u tom pogledu vrijedilo po rimskom pravu, zatim juristička osobe. Po sistemu uobičajenom u njemačkoj pravnoj nauci spada ova partija u opći dio, jednako po sistemu opć. gradj. zakonika. Francuski pravni pisci opet drže se ovdje sitema code civila. Taj dio ima posebni dio o osobama, koji pak obuhvaća ne samo propise o statusu fizičkih osoba nego i ženidbeno i obiteljsko pravo. Nasuprot u švic. gradj. zakoniku ima poseban dio o osobama u jednakom okviru kao u ovoj knjizi. U dijelu o stvarnom pravu nailazimo na sistematsku osebujnost, što je partija o posjedu stavljena u partiju o vlasništvu, i to poslije razlaganja o pojmu vlasništva (§ 43.), a prije otsjeka o sticanju vlasništva (§ 47.). Pisac opravdava to time, da je za razumijevanje nauke o sticanju i zaštite vlasništva potrebno, da mladi pravnik bude najprije upoznat sa pojmom posjeda (str. 161). To doduše stoji. Ali mislim, da bi se isto to postiglo, ako bi se ova partija stavila pred cijelom partijom o vlasništvu.[11])

U općem dijelu stavljaju se na čelo (§§ 1. do 5.) razlaganja o osnovnim pojmovima (t. j. o objektivnom i subjektivnom pravu, o podjeli obj. prava, o njegovim izvorima, o tumačenju i analogiji) prema sadašnjoj nauci. Jednako postupa većina učbenika o rimskom pravu.[12])

---

[10]) Monier počinje prikazom o sudskoj organizaciji u Rimu i o rimskom procesu, vidi Monier I. No 97 i sl.

[11]) Stari je spor o mjestu, koji u sistemu pripada nauci o posjedu, vidi o tome Arndts, Pandekten (10. izd.) § 129 op. 2, a podrobnije Randa, Besitz § 3 op. 17. U njemačkim sistemima rimskog i gradjanskog prava stavlja se nauka o posjedu u dio o stvarnom pravu pred partijom o vlasništvu. Jednako postupaju naš opć. gradj. zakonik i njem. gradj. zakonik, dočim švic. gradj. zakonik, u saglasnosti sa sistemom većine romanskih pisaca stavlja tu partiju na kraj dijela o stvarnom pravu. Code civile stavlja propise o posjedu u poglavlje o zastari (v. knjiga III. tit. XX. c. c.), a tal. codice civile na kraj druge knjige, koji govori o stvarima, vlasništvu i njegovim promjenama, dakle pred propisima o sticanju vlasništva. Jednako kao prof. Korošec i Monier I No 276.

[12]) O opravdanosti takvoga postupka Arangio-Ruiz str. 15.

Prof. Korošec shvaća pojam prava sociološki, ali za razliku od većine pravnih pisaca, koja zastupa jednako shvaćanje, smatra prinudivost bitnom za pojam prava (str. 1 i 2). Time se približava zastupnicima normativne teorije.[13]) — Preporučilo se je u vezi s time spomenuti i shvaćanje rimskih pravnika (Celsusa i Ulpiana) o pravu, zadaći pravne znanosti i pravosudja (D 1, 1, 1 pr; D 1, 10 pr; = I 1, 1 pr; D 1, 1, 10, 1 = I 1, 1, 3; D 1, 1, 10, 2 = I 1, 1, 1).

Na razlaganje o pojmu prava u objektivnom i subjektivnom smislu nadovezuje se u § 2. razlaganje o značenju rimskoga prava. Tu se najprije kratko govori o periodama razvoja rimskoga prava, a zatim podrobnije o toku njegove recepcije i njegovom današnjem značenju.

Upadno je, da za Korošeca počinje historija rimskoga prava tek sa zakonom od dvanaest ploča (str. 3). Istina, zakon od dvanaest ploča pretstavlja najstariji pismeni spomenik rimskoga prava, za koji pouzdano znamo. Ali je njemu prethodilo dosta dugo razdoblje pravnoga razvoja. Iako o ovome razdoblju nema sasvim pouzdanih podataka, ono se ipak može sa izvjesnom sigurnošću rekonstruirati. Poznavanje pravnog stanja za ono razdoblje nije bez važnosti. Ono je korisno za bolje razumijevanje mnogih pravnih pojava kasnijeg vremena. Zato se u skoro svima djelima, u kojima se prikazuje razvoj rimskoga prava, posvećuje i ovom razdoblju pažnja.[14])

U drugom odjelku drugoga dijela daje se potanko izradjeni prikaz izvora rimskoga prava, odnosno povijesti tih izvora (68 strana prema 265 strana cijele knjige). Ova je partija izvrsno i može se reći s naročitom ljubavi izradjena. To je razumljivo, kada se zna, da se prof. Korošec mnogo bavi sa proučavanjem vrela rimskoga prava i opće sa istraživannjem prava naroda staroga vijeka. Iako se iz ovoga prikaza vrela može razabrati i razvoj rimskoga prava, taj prikaz ipak ne daje pravu sliku o tome razvoju, što mora biti glavna zadaća učbenika. Da se dobije prava slika o razvoju rimskoga prava, mora se taj razvoj prikazati u vezi sa prikazom razvoja političke i administrativne organizacije rimske države kao i gospodarstvenih i socijalnih prilika u njoj, jer se sve to odrazuje u razvoju prava. Bez poznavanja razvoja političke i administrativne organizacije u rimskoj državi kao i utjecaja iz vana (naročito grčke filozofije) ne mogu se mnoge pojave u razvoju rimskoga prava razumjeti. Po koja primjedba o tome u vezi sa prikazom vrela ne može nadomjestiti plastični prikaz svega toga. I didaktični razlozi preporučuju takav prikaz razvoja rimskoga prava.[15]) Iz njega će mladi pravnik vidjeti promjene, koje je pravo pretrpilo tečajem stoljeća pod utjecajem promijenjenih političkih, gospodarskih i socijalnih prilika, kao i to, kakvu važnu ulogu mogu igrati judikatura i pravna znanost pri izgradnji prava i njegovom prilagodjenju novim životnim potrebama.

Uostalom sam naslov djela upućuje na to, da se imade dati povijest rimskoga prava u gornjem smislu, a ne samo prikaz izvora rimskoga prava.

Obzirom na veliku ulogu, koju igra istraživanje t. zv. interpolacija, što danas sačinjava važnu posebnu granu rimske pravne znanosti, preporučilo se je mladim pravnicima i o tome nešto reći. Većina novijih učbenika o rimskom pravu daje o tome obavještenja[16]).

---

[13]) Vidi o tome podrobnije Taranovski, Enciklopedija prava (1923); Tasić, Uvod i pravne nauke (1923) str. 25 i sl. str. 38 i sl.; Lanović, Uvod u pravne nauke (1934) str. 60 i sl.

[14]) Vidi o tome Monier I No. 8, 33 i 34; E. Weiss, Grundzüge der römischen Rechtsgeschichte (1936) str. 33 i sl.

[15]) Izvrstan prikaz povijesti rimskoga prava na podlozi prikaza razvoja političke i administrativne organizacije kao i razvoja gospodarstvenih i socijalnih prilika uz naročito isticanje utjecaja grčke filozofije na razvoj rimskoga prava daje Monier u spomenutom djelu, Manuel élémentaire de droit romain I sv. No 7—96 [str. 13—148].

[16]) Vidi Jörs-Kunkel § 31, Cuqu str. 75 i sl.; Monier I str. 636 i sl.; Arangio-Ruiz str. 7 i sl.; 40 i sl.

Osim ovih općih primjedaba valja još upozoriti na slijedeće.

U § 21 pri kraju veli se (str. 97), da honorarno i klasično pravo nisu, osim slučajeva dolusa i vis ac metusa, uvažila motiv. Pošto se u ovom djelu prikazuje ne samo klasično pravo, nego cijeli razvoj rimskoga prava do njegovog završetka Justinianovom kadifikacijom, trebalo bi dodati, da je postklasično pravo bludnju u motivu uzelo u obzir pri naredbama posljednje volje, ako bez te bludnje odnosna raspoložba ne bi bila učinjena[17]). To je usvojio i naš opć. gradj. zak. proširujući ovo načelo na besplatne raspoložbe inter vivos (v. §§ 572 i 901 Ogz).

U § 24 pod III (str. 106) veli se, da ispunjenje suspenzivog uvjeta ne djeluje unatrag t. j. ne djeluje ex tunc. Ovome su se shvaćanju, koje zastupa Mitteis[18]), doduše mnogi priključili, ali to shvaćanje nije ostalo neosporeno. U vrelima nailazimo na mjesta, u kojima se zastupa retroaktivnost, i na mjesta, u kojima se zastupa protivno stanovište[19]). Izgleda, da rimski pravnici nisu ovdje došli do općega načela, nego davaju različita rješenja za pojedine slučajeve prema svrsishodnosti[20]). Pitanje retroaktivnosti ispunjenog suspenzivnog uvjeta je i za pandektno (opće) pravo sporno.[21])

U istom § pod IV (str. 106) veli se, da je Justinianovo pravo dopustilo prenos vlasništva pod rezolutivnim uvjetom samo kod darivanja. Valja primijetiti, da je Justinianovo pravo dopustilo prenos vlasništva pod rezolutivnim uvjetom ne samo kod darivanja, nego i kod legata i fideikomisa[22]).

U § 25 pod II/2 (str. 109) veli se, da se kod vlasništva, zemljišnih služnosti i drugih vremenski neograničenih prava dodani konačni rok smatrao kao da nije dodan. To nije točno. Po klasičnom pravu je konačni rok dodan pravnomu poslu o prenosu vlasništva, o osnivanju zemljišnih služnosti i drugih vremenski neograničenih prava imao za posljedicu ništetnost pravnoga posla[23]). Ali o konačnom roku sklopljene nuzgredne pogodbe (pacta conventa) imale su učinak utoliko, što je praetor dao ekscepciju[24]). Po Justinianovom pravu vrijedi i ovdje ono, što je gore rečeno glede rezolutivnih uvjeta[25]).

Razlaganja u § 26. o modusu (nalogu, nametu) nisu u svemu točna, niti je u njima dovoljno razlučeno ono, što vrijedi za naloge (namete) kod besplatnih namjena mortis causa, od onoga, što vrijedi za donatio sub modo[26]).

17) Papinian u D 35, 1, 72, 6; Paulus u D 28, 5, 93 i Hermogenian u D 49, 14, 46 pr.; vidi još Windscheid-Kipp I § 98 op. 6 i III §§ 556, 636; Dernburg-Sokolowski III § 468; Jörs-Kunkel § 62, II c kao i Rastovčan, Temeljna načela str. 132.

18) Röm. Privatrecht I str. 172 i sl.

19) Vidi ova mjesta kod Windscheid-Kipp I § 91 op. 1; Dernburg-Sokolowski I § 99 op. 5; Egersdorfera, Predavanja o Pandektama I str. 102 i 103.

20) Vidi Rabel str. 501 i sl.; Jörs-Kunkel § 50 op. 11; Cuqu str. 397 i sl.; Arangio-Ruiz str. 84 i sl.

21) Vidi Windscheid-Kipp I § 91; Dernburg-Sokolowski I § 99; Egersdorfer I str. 101 i sl.; Rastovčan str. 164.

22) Vidi C 6, 37, 26; Windscheid-Kipp III § 635 kod op. 4; Dernburg-Sokolowski II § 471 kod op. 6; Monier I No 309 (str. 514).

23) Vidi Fragmenta Vaticana § 283 (Diocletian et Constantius): »si stipendiariorum-praediorum-proprietatem dono dedisti ita ut post mortem eius, qui accepit, ad te rediret, donatio irrita est, cum ad tempus proprietas transferri nequiverit; vidi još Jörs-Kunkel § 50/2; Monier No 309 op. 3; Arangio-Ruiz str. 88.

24) Vidi glede zemljišnih služnosti D 8, 1, 4 pr (Papinian); vidi još Dernburg-Sokolowski I § 102 op. 11.

25) Vidi C 8, 54, 2 i C 6, 37, 26, zatim Monier i Dernburg-Sokolowski cit. mj.

26) Vidi o tome Rabel str. 404 i 405; Cuqu str. 532; Arangio-Ruiz str. 89 ig sl.; za Justinianovo pravo naročito Windscheid-Kipp I § 97—100; Dernburg-Sokolowski I § 103; Egersdorfer str. 115 i sl. i Rastovčan str. 166 i sl.

Uz § 27 pod I (str. 110 i 111) veli pisac, razlažući pojam zastupstva, da kod neposrednog (direktnog) zastupstva samo zastupnik mora imati poslovnu sposobnost, dočim zastupani mora imati pravnu sposobnost. To nije točno, jer to vrijedi samo za t. zv. nužno zastupstvo t. j. zakonskoga zastupnika i zastupnika postavljenoga od vlasti (v. § 189. ogz.). Nasuprot kod t. zv. dobrovoljnoga zastupstva (na osnovu punomoći) je zastupani po pravilu taj, koji mora imati poslovnu sposobnost[27]), dočim zastupnik može biti i osoba, koja je ograničena u svojoj poslovnoj sposobnosti (§1018 Ogz. i § 165 njem. gradj. zak.)

U § 28 pod II (str. 114) veli se, da oporuka postaje naknadno ništetnom, ako oporučitelj poslije načinjene oporuke uslijed umobolnosti izgubi oporučndu sposobnost. To ne stoji. U takvom slučaju oporuka zadržava svoju valjanost. Samo naknadni gubitak pravne sposobnosti (capitis deminutio) imao je ovu posljedicu, ako oporučitelj u vrijeme smrti nije ponovno postao pravno sposobnim[28]).

Preporučilo se je u vezi sa razlaganjem o nevaljanosti pravnih poslova govoriti i o konvalidaciji kao i konverziji ništetnih pravnih poslova.

Nije točno rečeno, kada se veli (§ 39 pod I str. 145), da je po rimskom pravu sporno, da li jurističke osobe mogu biti nasljednici, odnosno, da li im se može ostaviti legat. Stvar stoji ovako, da je po rimskom pravu tek malo po malo priznata testamenti factio activa javnih jurističkih osoba, dočim su privatne jurističke osobe trebale i u postklasično vrijeme u tu svrhu posebnu povlasticu[29]). To uostalom proizlazi i iz onoga, što sam pisac u tom pogledu ističe na str. 148 i f. i 149.

U § 44 pod I (str. 162) razlaže se razlog zaštite posjeda prema Iheringovoj teoriji, a da se nijedna druga teorija nije spomenula. Nije dakle spomenuta ni Savignyeva teorija. Medjutim Iehringova teorija nit ima naročitog oslonca u vrelima niti prevladava, već se naprotiv može reći, da Savignyeva teorija i danas prevladava.[30]) Tako se mladomu pravniku ne daje prava slika o stanju ovoga pitanja

U § 44 pod III/c (str. 164) veli se, da se po klasičnom pravu označio kao »possessio civilis« posjed, koji je pretor zaštitio, koliko ga je civilno pravo odredilo kao pretpostavku, da nastupaju pravni učinci (n. pr. dospjelosti). To nije točno. Klasično pravo razumijevalo je pod »possessio civilis« posjed, koji je mogao biti podlogom za sticanje vlasništva bez obzira, da li je zaštićen interdiktom. Tako je zalagatelj imao possessio civilis, ali ne possessornu zaštitu (t. zv. possessio ad usucapionem. Javolenus u D 41, 6, 16).[31])

U § 45 pod I/3 (tsr. 168), gdje se govori o sticanju posjeda po zastupniku, trebalo bi spomenuti, da je po postklasičnom, a naročito po Justiniano-

27) Osobe, koje su ograničene u svojoj poslovnoj sposobnosti, mogu u granicama svoje poslovne sposobnosti (§§ 151, 246 i 247 Ogz) sebi postaviti punomoćnika.

28) Sohm-Mitteis-Wenger str. 601 pod d); Jörs-Kunkel § 266/2; Cuqu str. 691; Monier No 333 str. 452; Arangio-Ruiz str. 511; Windscheid-Kipp III § 563; Dernburg-Sokolowski II § 457 pod d); Baron Andrassy, Institucije rimskoga prava (4. izd.) str. 292 i f. 293; vidi još § 575 Ogz.

29) Vidi Sohm-Mitteis-Wenger str. 595; Jörs-Kunkel §§ 14/4 i 205/3; Cuqu str. 118 i sl. i 692; Monier No 243 t. 2 i 335 t. 3; Baron-Andrassy str. 123 i f. i 124.

30) U smislu Savignyeve teorije razlažu razlog zaštite Windscheid-Kipp I 148 op. 5; Rabel str. 435; Scheyu Klangovom komentaru austr. gradi. zak. I str. 308. Protiv Jehringove, a za Savignyevu teoriju i Arangio-Ruiz str. 261 i sl. Neki opet, medju njima i Monier (I No 377), smatraju da je prvobitna svrha interdikta bila zaštita odnošaja na ager publicus, odnosno ager accupaterius, a da su tek kasnije proširenjem njihove primjene, dobila funkciju zaštite posjeda uopće.

31) Vidi Rabel str. 435; Jörs-Kunkel § 64 op. 1, Cuqu str. 310 i sl.; Monier I No 278 pod t. 3; Arangio-Ruiz str. 267.

vom pravu bilo dopušteno sticanje posjeda ne samo po procuratoru nego po svakom mandatoru [32]).

U § 62 pod I trebalo bi medju javnopravnim ograničenjima vlasništva spomenuti i nužni put (iter ad sepulcrum, vidi D 8, 14, i D 11, 7, 12 pr.).

U § 63 pod I (str. 228) bi se preporučilo uputiti na dalji razvoj pravnog stanja glede suvlasništva, koje je dovelo do oslabljenja juris prohibendi i do druge funkcije akcije de communi dividundo, t. j. do funkcije kao sredstva za rješavanje sporova medju suvlasnicima, a da ne bi trebalo tražiti razvrgnuće zajednice.[33])

U § 71 pod I (str. 245) veli se, da je Justinianovo pravo smatralo faktično vršenje služnosti kao pravo za posjed prava služnosti. Pri tome se pisac pozivlje na D 41, 2, 49, 1. K tome treba primijetiti, da rimsko pravo ni po Justinianovoj kodifikaciji nije općenito priznalo, odnosno zaštitilo posjed služnosti nego je zaštitilo samo neke služnosti[34]).

Mjesto pak iz vrela, na koje se pisac pozivlje, uopće nema u vidu pitanje posjeda služnosti, nego obrazlaže, zašto osobe pod očinskom vlašću ne mogu biti posjednici nego samo detentori[35]). Tu se ne misli »posjed prava«, nego da je posjed ne samo faktično stanje nego i jedno pravo. O posjedu služnosti, koji se označuje kao quasi possessio, odnosno juris quasi possessio, govori se kod usus-furctus-a (D 4, 6, 23, 2, D 43, 16, 3, 17; D 43, 17, 4), kod služnosti puta (D 43, 19, 7) i kod služnosti, koje daju pravo na vodovod (D 8, 5, 10) ili pravo crpsti vodu (D 8, 4, 2).

Medjutim ovo nekoliko primjetaba, koje sam iznio, ne znači mnogo prema takovom radu, kakav je jedan učbenik. Ako treba na temelju velikoga gradiva sastaviti nešto kratkoga, konciznoga, može se pri tome lahko potkrasti kakva netočnost ili nepreciznost.

Kao cjelina je dio učbenika, koji je izradio prof. Korošec, izvrstan rad, kako sam to već gore istakao. Baš zato, što sam o tome uvjeren, smatrao sam se ponukanim, da ga upozorim, u kojem pravcu bi po mome mišljenju trebalo ovaj učbenik sadržajno dopuniti i gdje bi trebalo nešto točnije reći, da bi se mojim primjedbama, ukoliko ih nadje opravdanima, koristio u svrhu usavršavanja svoga djela.

B. Eisner.

Pravosudje

a) Gradjansko

Ako je u ostavinskoj raspravi utvrdjeno, da je jedan od najsljednika ubio ostavitelja, ostavinski sud mora odbiti njegovu nasljednju izjavu, a nema u tome slučaju mjesta upućivanju bilo koje stranke na parnicu.

Rješitba Stola sedmorice od 5. studenoga 1936. Rek. 1934-1-1936.

(Zaključak Sreskoga suda u Karlovcu od 4. srpnja 1936., br. 0479-35-12, zaključak Okružnoga suda u Zagrebu od 4. rujna 1936., br. Pl. 2035-36.-2)

U ostavinskom predmetu iza pok. I. J. iz V. utvrdio je ostavinski sud, da je

---

[32]) Sohm-Mitteis-Wenger str. 245; Girard str. 272; Cuqu str. 315 i sl.; Monier I No 280 pod t. 1; Arangio-Ruiz str. 93.

[33]) D 8, 2, 26; D 10, 3, 23 i D 39, 3, 1 i 2; vidi još Jörs-Kunkel § 61/2; Cuqu str. 253; Monier I No 268.

[34]) Vidi Jörs-Kunkel § 64 op. 9 i § 88; Cuqu str. 351 i 352; Monier No 318; Windscheid-Kipp I § 164; Dernburg-Sokolowski I § 220; Baron-Andrassy str. 193 i f. i 194; Eegersdorfer I str. 188.

[35]) D 41, 2, 49, 1 glasi: Qui in aliena potestate sunt, rem peculiarem tenere possunt, habere possidere non possunt, quia possessio non tantum corporis, sed et juris est; vidi o tome mjestu Cuqu str. 309 op. 7; Windscheid-Kipp I § 152 kod op. 1; Dernburg-Sokolowski I § 146 pod 1.

jedan od nasljednika I. N. ubio ostavitelja, I. N. se je unatoč toga očitovao na ostavinu I. J. uvjetno na temelju zakona.

Sreski sud je njegovu nasljednu izjavu odbio s razloga, jer je nedostojan nasljedstva.

Okružni je sud povodom rekursa I. N. preinačio zaključak prvostepenoga suda i izrekao, da se nasljednička izjava I. N. prima, a ostali nasljednici upućuju, da za 30 dana podnesu proti njemu tužbu, da je nedostojan nasljedstva.

Bitni razlozi: Ostavinski sud nema prava donošenja odluke o spornom pitanju nasljednoga prava I. N-a, već prema § 98. Vp. ima primiti njegovu nasljednu izjavu i prema § 99. Vp. odlučiti, koja stranka ima povesti parnicu protiv druge stranke.

Stol sedmorice je povodom rekursa preinačio zaključak Okružnoga suda i uspostavio zaključak prvostepenoga suda.

Iz razloga Stola sedmorice:

Iz priznanja svih nasljednih interesenata proizlazi, da je I. N. ubio svoga oca, sadanjega ostavitelja, da je zbog toga pravomoćno osudjen zbog kriv. djela iz § 167. kz. i da se nalazi na izvršenju dosudjene mu kazne.

On se je očitovao na očevu ostavinu uvjetno temeljem zakona, priznavajući, da je ostavitelja ubio, jer drži, da mu po § 540. o. g. z. nasljedstvo ipak pripada. Činjenicu, da bi mu otac taj zločin oprostio, niti ne tvrdi, niti je ona vjerojatna. Budući dakle da njemu ni po vlastitim navodima ne može pripasti ostavina (§ 540. o. g. z.), ne može se njegovo nasljedno očitovanje po § 94. st. 1. i 95. st. 2. Vp. primiti, pa dosljedno tome, nema mjesta upućivanju ma koje stranke po § 99. st. 2. Vp. na put parnice. — Opravdano je stoga prvostepeni sud odbio nasljednu izjavu I. N-a, pa stoga uvaženjem rekursa nasljednika M. K. valja preinačiti u pobijanom dijelu drugostepeni zaključak i u tom dijelu uspostaviti zaključak prvostepenoga suda.

Priopćio dr. Rucner Josip, tajnik Stola sedmorice

Izborni sud može dosuditi privremenu alimenatciju, i to napuštenoj ženi, ne samo bez tužbe na rastavu nego i bez dozvole razlučenoga boravišta.

Rješidba Stola sedmorice od 5. veljače 1937. br.. Rek. 2190-1936.

(Odluka Okružnog suda u Osijeku od 30. svibnja 1936. br. R-79-1936., rješenje Apelacionog suda u Zagrebu od 2. rujna 1936. br. III. Pl.-4761-36.).

U molbenom predmetu F. M. iz O. protiv F. V. iz O. za dozvolu razlučenog boravišta i za plaćanje alimentacije od 600 D mjesečno spp.

Okružni sud je dozvolio moliteljici razlučeno boravište i dosudio joj alimentaciju od 150 D mjesečno uz preboj troškova i uz dužnost njezinu, da u roku od 90 dana po pravomoćnosti odluke kod (rimokatoličkoga) duhovnoga suda podnese tužbu na rastavu od stola i postelje, jer da će inače utrnuti pravna moć odluke u dijelu glede plaćanja alimentacije.

Iz obrazloženja Okružnoga suda: Iz pisama, koje su stranke pisale jedna drugoj, proizlazi, da stranke po sporazumu žive odvojeno (§ 93. ogz), a to neizravno proizlazi i iz iskaza svjedoka. Prema tome otpada poreka muža, da je on privolio na odvojeno življenje moliteljice, — i njegov prigovor, da je moliteljica njega zlobno ostavila, uslijed čega da ju on nije ni dužan ni volijan primiti natrag u bračnu zajednicu života. Otpada i prigovor muža, da je prema moliteljičinom prikazu stvari ona zapravo trebala tražiti samo alimentaciju, i to parbenim putem, a ne i dozvolu razlučenoga boravišta. Taj prigovor otpada s obzirom na propise §§ 91. i 111. ogz. i § 41. patentom od 8. listopada 1956., iz kojih proizlazi, da stranke ne mogu samovoljno prekinuti bračnu zajednicu, već ona stranka koja ima razloga, kao što ga ovdje ima moliteljica, ima tražiti razlučeno boravište i alimentaciju pred gradjanskim sudom, za što nije neophodni preduvjet predhodno traženje rastave od stola i postelje pred duhovnim sudom.

Apelacioni sud je uvaženjem rekursa muža pobijanu odluku okružnoga suda preinačio tako, da se moliteljica odbija sa svojim molbenim zahtjevom za plaćanje alimentacija protiv svojega muža i otpućuje na redoviti put pravde.

Iz obrazloženja Apelacionoga suda: Ponajprije se mora ustanoviti, da moliteljica nije navela nikakvih okolnosti, koje bi opravdale njenu molbu za razlučeno boravište. Po § 107. ogz. može naime sudac i prije dozvoljene rastave dozvoliti pristojno i posebno stanište onoj stranci, koja se nalazi u pogibli. Tu pogibelj medjutim moliteljica niti ne ustvrdjuje, jer okolnost, da ju njen suprug ne će natrag primiti u bračnu zajednicu, ne sačinjava još nikakvu pogibelj za moliteljicu u smislu navedenoga paragrafa. Čim dakle nema preduvjeta za dozvolu razlučenog boravišta, nema u traženju alimentacije kriterija privremenosti plaćanja iste (do uslijedivše sudbene rastave), a samo se takvo traženje može zahtijevati vanparničnim putem.

Moliteljici uslijed toga, što ju njen zakoniti suprug ne će da primi natrag u bračnu zajednicu, pristoji tek pravo, da parbenim putem stavi zahtjev protiv svojeg muža, da ju primi natrag u bračnu zajednicu, a ne učini li to, da je dužan platiti joj alimentaciju sve dotle, dok ju u zajednicu ne primi. To je i posve razumljivo, jer je po § 93. ogz. svrha braka, da supruzi zajedno žive, a tek onda, ako se ta zajednica života krivnjom kojega od supruga ne može oživotvoriti, nastupa pravo žene, da traži od muža uzdržavanje u novcu, kojem pravu žene odgovara pravo muža, da ju makar prisilnim putem vrati u bračnu zajednicu (§ 93. ogz.).

Stol sedmorice je uvaženjem rekursa žene obje nižestepene odluke preinačio onamo, da je muž dužan plaćati moliteljici u ime privremene alimentacije 150 D mjesečno svakoga prvoga dana u mjesecu, dočim se moliteljica s ostalim molbenim zahtjevom odbija, a troškovi se medju strankama prebijaju.

Obrazloženje: Medju strankama je nesporno, da su iste do druge polovice studenoga 1934. živjele u bračnoj zajednici. Od toga vremena oba bračna druga sporazumjela su se, da radi lakše zarade i uzdržavanja borave razlučeno, što je prvostepeni sud ispravno utvrdio. Time nije bila prekinuta bračna zajednica, i nije prestala obveza muža plaćati ženi alimentaciju u smislu § 91. ogz., tim manje što § 93. ogz. ne priječi bračnim drugovima, da se o takvom medjusobnom boravištu dogovore. Utvrdjeno je dalje po prvostepenom sudu, a to činjenično stanje prihvaća i rekursni sud, da se je moliteljica prije podnosa svoje molbe obratila na protustranku, da ju primi u bračnu zajednicu, što je protustranka otklonila. Protustranka se i u samom postupku protivi, da primi moliteljicu i da nastavi s njom zajednički bračni život. Prema tome je neispravno shvaćanje rekursnoga suda, kojom sili moliteljicu, da parbenim putem traži, da ju muž primi u bračnu zajednicu, kada on opetovano izjavljuje, da ju ne će primiti; već je naprotiv u takvom slučaju i kod daljega postojanja bračne zajednice muž dužan ispunjavati i nadalje svoju dužnost iz § 91. ogz. tj. davati ženi pristojno uzdržavanje. Zato nije bilo mjesta ni udovoljenju zahtjeva moliteljice za razlučeno boravište; a ukoliko muž hoće, da se riješi od te svoje zakonite obveze iz § 91. ogz., prosto mu je uspostaviti bračnu zajednicu, a ukoliko smatra, da postoje uslovi za rastavu, slobodno mu je takav zahtjev staviti kod nadležnoga duhovnoga suda.

Ne može se moliteljicu siliti, da traži rastavu, kad ona u stvari hoće da i dalje živi u bračnoj zajednici.

Valjalo je stoga uvaženjem rekursa moliteljice obje nižestepene odluke preinačiti, kako je to u dispozitivu ove vrhovne rješidbe navedeno time, da plaćanje alimentacije ima teći do uspostave bračne zajednice sa moliteljicom odnosno do pravomoćnosti eventualne rastave.

Što se tiče nadležnosti, na koju sud po službenoj dužnosti ima u svako doba uzimati obzir, mora se istaknuti, da u smislu § 41/II. gpp. obzirom na § 21. vp. nije dopušteno pobijati odluku suda pozivanjem na to, što je za dotičnu pravnu svar nadležan koji drugi zborni ili sreski sud, kada je zborni sud poslije rasprave, u kojoj su obje stranke učestvovale, o samoj stvari odlučio, — ma da bi inače u smislu § 263. vp. u vezi sa čl. 2/II. uvpp. za traženje odvojenog boravišta i privremene alimentacije bio nadležan sreski sud opće mjesne nadležnosti obveznikove, ukoliko to spada u nadležnost gradjanskoga suda.

Odluka o preboju troškova molbenoga postupka je opravdana obzirom na konačni uspjeh, koji je obje stranke samo djelomičan.

Priopćio dr. Karner Ivo, odvjetnik u Osijeku.

b) Kazneno

Policijski zapisnici o saslušanju lica nisu nikakva dokazna sredstva u smislu sudskoga krivičnoga postupnika, pa stoga odbijanje prijedloga optužbe, da ti zapisnici na glavnom pretresu budu pročitani, ne čini povrede iz § 336. br. 5. k. p.

Rješenje Stola sedmorice od 11. ožujka 1937. Kre 650/2-36.

Povodom revizije državnoga tužioca protiv osude Okružnoga suda u Z. od 10. listopada 1936. Kzp. 2477-36., kojom su optuženi R. M. i drug zbog djela iz čl. 1. zak. o zašt. jav. bez. i por. u drž. oslobodjeni od optužbe,

Stol sedmorice kao kasacioni sud u Zagrebu je riješio, da se revizija državnoga tužioca odbacuje.

Iz razloga rješenja Stola sedmorice:

Propis § 263. odj. 1. kp. odredjuje, da se samo zapisnici sastavljeni od suda u sudskom pripremnom postupku mogu na glavnom pretresu pročitati kao dokazna sredstva, uz tamo navedene pretpostavke, dočim se od zapisnika policijskih vlasti mogu na glavnom pretresu pročitati kao dokazno sredstvo u smislu § 262. odj. 1. kp. samo zapisnici o policijskom uvidjaju, pretresanju stana i lica, a to samo uz pretpostavke § 93. odj. 3. kp. Zakon dakle isključuje, da se kao dokazno sredstvo čitaju policijski zapisnici o saslušanju lica (§ 263. od. 1. kp.), što je konačno logična posljedica propisa § 93. odj. 2. kp., koji odredjuje, da policijska vlast nikada ne može preduzeti formalno saslušanje okrivljenika, svjedoka i vještaka, a po pravilu ni druge izvidjajne radnje.

Kada dakle zapisnici policijskih vlasti, sa izuzetkom onih iz § 93. odj. 3. kp., ne mogu po zakonu služiti kao dokazna sredstva kod sudskog ocjenjivanja krivnje optuženika, neosnovano je pozivanje državnog tužioca na povredu formalnoga zakona iz § 336. br. 5. kp., jer ti zapisnici na pretresu nisu pročitani.

c) Trgovačko

Neistiniti navodi u reklami, kojih netočnost ne može šira publika uočiti, mogu da izazovu obmanu, pa zato sačinjavaju kriterij djela nelojalne reklame po §-u 2. zakona o suzbijanju nelojalne utakmice.

Rješidba Stola sedmorice od 20. veljače 1936., Rev. 225/3-35.

(Osuda Okružnoga suda u Zagrebu od 28. veljače 1934. Po 1943/33, osuda Apelacionoga suda u Zagrebu od 8. studenoga 1934. Pl. br. 4772/34/1)

Savez bojadisaona i kemičkih čistiona odijela u kraljevini Jugoslaviji u Z., je tužio tt. E. d. d. u Z., radi djela nelojalne reklame po §-u 2. zak. o suzbijanju nelojalne utakmice, počinjenoga time, da je tužena u raznim napisima reklamirala sredstvo čišćenja E. neistinitim navodima, koji su u tužbi konkretizirani.

Okružni sud u Zagrebu je odbio tužbeni zahtjev, a

Apelacioni sud je potvrdio prvostepenu osudu, odbacivši priziv.

Stol sedmorice nasuprot je uvažio reviziju tužitelja, obje nižestepene osude preinačio i sudio prema zahtjevu tužbe, t. j. da se utvrdjuje, da je stranka tužena E. d. d. iz Z., povrijedila dobre trgovačke običaje i u svojoj reklami iznosila javno takove okolnosti, koje su podobne, da izazovu pometnju medju potrošačima i stvore preimućstva za stranku tuženu pred drugim takmičarima, i to time (sad se navode citati iz tuženičine reklame), pa da je uslijed toga tužena dužna, da se u buduće kloni svake upotrebe takvih i sličnih reklamnih sredstava i da obustavi svako raspačavanje i širenje svoje reklamne brošure i garantnih listova pod prijetnjom inake globe od D 10.000 odnosno tome odgovarajućega zatvora za svakoga onoga člana ili namještenika tužene firme E. d. d., koji bi to po nalogu vodećih organa ili od svoje volje činio, i konačno pod prijetnjom uzapćenja svih dosada neraspačanih brošura i garantnih listova, u koliko bi tužena nastavila raspačavanje istih. (Zatim slijede u osudi ostale dužnosti tužene, koje se odnose na budućnost, na uvrštenje osude i na plaćanje troška).

Iz obrazloženja rješidbe Stola sedmorice: Raspravnim je spisima kao neosporno utvrdjeno, da je stranka tužena: I. U zagrebačkom dnevniku J. L. od 11. lipnja 1933. u reklamnom natječaju navela:

J. Kem. čistionice uvode E., sredstvo čišćenja, koje se proizvodi u našoj zemlji. Kem. čistionice, koje upotrebljavaju E., treba da su obilježene zgodnim plakatom kao moderno poduzeće, da ih mušterije zapaze.

Odlike E., koje treba na plakatu istaknuti, su ove: 1. Da se E-om čišćene tkanine ne mogu promijeniti itd.; 2. E-om čišćene tkanine postaju kao nove za opip, dobiju novi sjaj, E. ne kvari boju; 3. E. je domaći proizvod, koji ne gori i ne eksplodira; 4. E-om čišćene tkanine ujedno se dezinficiraju, jer E. ubija zarazne klice.

II. U zagr. dnevniku N. od 17. rujna 1933. ustvrdila, da je E. najbolje sredstvo za išćenje odijela.

III. U svojoj brošuri izdanoj u reklamne svrhe na str. 5. ustvrdila, da se E. upotrebljava za dezinfekciju operacionih instrumenata kod operacije, koji da iste desinficira za nekoliko sekunda, a na strani 6. iste brošure ustvrdila, da domaći proizvod E. čisti bolje i sigurnije od ostalih sredstava.

IV. U garantnom listu izdanom u reklamne svrhe ustvrdila, da je zakonom zaštićen postupak E-om.

V. U zagr. dnevnik J. L. dala uvrstiti reklamni članak pod naslovom: Senzacionalni pronalazak na polju kemičkoga čišćenja, u kojem članku tvrdi, da je pronadjeno sredstvo E. za kemijsko čišćenje sa naročitim svojstvima, koja da nema nijedno drugo poznato sredstvo za čišćenje.

Priznanjem stranke tužene je dokazano, da je to po njoj reklamirano sredstvo uistinu kemijski spoj u nauci poznat pod kemijskom terminologijom »Trichloretilen« (C_2HCl_3) i da je u kemijskom nauci pod imenom Etilen (C_2H_4) poznat samo plin, koji ne dolazi u upotrebu kao sredstvo čišćenje. Sve to proizlazi i iz suglasnog mišljenja preslušanih kemijskih vještaka dr. K. i dr. H.

Na osnovu tako utvrdjenog činjeničnog stanja i posljetka rasprave slijedi, da je tužena stranka reklamiranomu po njoj sredstvu za kemičko čišćenje dala u javnost kemički terminus Etilen, pod kojim se izrazom razumijeva plin (C_2H_4) nesposoban za čišćenje.

Kemijski nazivi i sredstva, te njihova uporaba nisu široj publici osim najstručnijim osobama poznati. Pod sredstvom kemijskoga naziva ispravno je i u reklami isticati makar i u donekle potenciranoj formi ispravna svojstva. Reklamiranje sredstva Etilen kao novog sredstva za kemijsko čišćenje — neistaknuvši, odnosno zašutivši, da je to sredstvo uistinu već poznato sredstvo za kemičko čišćenje »Trichloretilen«, — stvara u potrošačkoj publici dojam, da se radi o posve novom do sada nepoznatom sredstvu. Takovo se reklamiranje svakako protivi dobrim običajima (§ 1. zak. neloj. ut.) i u njemu se nalazi kriterij obmane iz § 2. zak. o neloj. ut. Tom je obmanom prema publici stvoreno i preimućstvo na štetu takmičara, a po tom i povreda njihovog subjektivnoga prava.

Navodi dozvoljene reklame moraju u glavnom biti istiniti. Neistiniti pak navodi u reklami u isticanju svojstva reklamiranoga sredstva ili robe ne bi u objektivnom imali kriterij obmane (§ 2. zak. o neloj. ut.) samo tada, da bi šira publika mogla uočiti netočnost ili nemogućnost isticanih svojstava i preimućstava. Svi netočni navodi, koji mogu izazvati naročito povoljne ponude, sačinjavaju djelo nelojalne utakmice.

Notorno je, da se čišćenja tkanina u obrtu i trgovačkim poduzećima vrše kemijskim sredstvima. Kad se pak reklamira sredstvo za čišćenje pod kemijskim nazivom, a to sredstvo nema takvih svojstava, to je takova reklama u svojoj bitnosti neistinita. Takova se netočnost i neistinost u reklamiranju sredstva Etilen nije nikako mogla po široj publici uočiti, jer je prvostepeni sud ispravno tek po vještacima kemijske znanosti mogao utvrditi svojstva reklamiranoga sredstva Etilen i ustanoviti, da Etilen nije sredstvo za čišćenje tkanina. Neodlučno je, što je tužena stranka pod Etilenom mislila Trichloretilen i svojstva potonjega isticala, jer baš to, što je dobro to znala i nazvala svoje sredstvo, koje već dugo u čistionama rabi (Trichloretilen), Etilenom, kao da je to neko novo sredstvo, čini povredu propisa sa §§ 1. i 2. zak. o neloj. utakmici.

Budući, da je prema gornjemu u spomenutim zagrebačkim dnevnicima, u brošuri i garantnom listu postojano reklamiranje sredstva za čišćenje pod nazivom Etilen sa strane tužene djelo učinjeno u poslovnom prometu radi utakmice, protivno dobrim običajima, a koje može da ošteti druge takmičare, i budući, da je izneseno, da izazove kod potrošačke publike obmanu i stvori tuženoj stranki u utakmici preimućstvo na štetu drugih takmičara (§§ 1. i 2. zak. o suzbij. neloj. utakmice), valjalo je povodom revizije stranke tužiteljice preinačiti i obje suglasne nižestepene osude i zahtjevu tužbe kao na zakonu osnovanom udovoljiti (§ 20. zak. o suzbijanju neloj. utakmice).

Priopćio dr. Vyšehrad Dragan, odvjetnik u Zagrebu.

Društvene vijesti

BLAGAJNIČKO IZVJEŠĆE za god. 1936. prikazuje ovaj razvoj novčanoga poslovanja Pravničkoga društva u toj godini:

Ukupni primici od 1. siječnja do 31. prosinca 1936. iznose	D	159.006.70
Ukupni izdaci u istome razdoblju	D	153.837.90
tako da je gotovina u blagajni 31. prosinca 1936. iznosila	D	5.168.80

Kako se vidi primici su u god. 1936. bili obilniji nego inače, a to zato, jer se tijekom godine pristupilo energičnome utjerivanju tražbina pod prijetnjom sudskoga utuženja, pak je tako jedan dio starih tražbina unišao, što je zajedno s tekućim primicima dalo veću svotu ukupnih primitaka. Posljedak bio bi možda i dvostruk, da su se svi dužnici odazvali pozivima. Kako su još mnogi i mnogi ostali dužni, trebat će se tekuće god. 1937. pristupiti sudskome utjerivanju tvrdokornijih dužnika.

Svota izdataka prikazuje se također većom nego predjašnjih godina, ali ona ne pretstavlja izdatke samo za tekuću godinu, nego i one za god. 1935. Koncem, naime, potonje godine ostalo je društvo dužno za štampanje »MJESEČNIKA« tiskari svotu od D 46.365.80. U god. 1936. taj je dug potpuno namiren, tako da ta svota ulazi u gornju svotu izdataka, iz česa slijedi, da su izdaci samo za god. 1936. iznosili D 107.472.10. Po potonjoj se svoti vidi, da je društvo smanjilo svoje izdatke na minimum, dok bi stvarno bilo potrebno, da ih poveća, jer se svaki dan sve više pokazuje, da dosadanji opseg »MJESEČNIKA« ne dostaje za priopćivanje brojnih stručnih prinosa, koje uredništvo prima.

Imovina je Pravničkoga društva dne 31. prosinca 1936. sastojala od:

gotovine u blagajni kao gore	D	5.168.80
na računu Pošt štedionice br. 35.515	„	4.621.34
na računu Prve hrv. štedionice stari račun (119—241)	„	72.930.—
na računu Prve hrv. štedionice novi račun (354—237)	„	25.200.—
Ukupna imovina 31. prosinca 1936.	D	107.920.14
Budući da je imovina društva godinu dana prije iznosila	„	82.514.11
znači, da je ona u god. 1936. porasla za	D	25.406.03

Ovo blagajničko izvješće kao i svi računi bili su dne 5. svibnja o. g. pregledani i u redu pronadjeni po društvenim revizorima gg. dru Moganu Juliju i dru Muhi Miroslavu.

KONGRES PRAVNIKA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE. Stalni odbor ovoga kongresa je održao dne 24. travnja u Beogradu sjednicu, na kojoj su od zagrebačkih članova sudjelovali profefor ekonomsko-komercijalne visoke škole dr. Ivšić Milan i sveuč profesor dr. Frank Stanko. Mjesto spriječenoga pretsjednika Kongresa dra Stojadinovića Milana pretsjedao je sjednici potpretsjednik Adamović Stevan iz Novoga Sada. Nakon rasprave prijedloga pojedinih pravničkih društava doneseni su ovi zaključci:

1. Da se Kongres pravnika u Novome Sadu održi na dane 3., 4. i 5. listopada 1937.;

2. za glavnog sekretara i blagajnika Kongresa izabran je dr. Pržić Ilija, sveuč. docent u Beogradu, a za njegovog zamjenika Vučičević Aleksandar, odvjetnik iz Beograda;

3. utvrdjeno je, da se na svečanom otvaranju Kongresa pročita predavanje: Uloga Vojvodine u razvoju našeg prava. Ovlašteno je predsjedništvo Stalnoga odbora, da odredi predavača;

4.utvrdjene su ove teme za Kongres 1937. godine:

a) Kako da se u novom gradjanskom zakoniku uredi pravni položaj vanbračne djece;

b) koje se zakonodavne mjere mogu preporučiti za održavanje nedjeljivosti seljačkoga posjeda;

c) reforma propisa gradjanskoga parničnog postupnika o presudi uslijed izostanka i propuštanja;

d) treba li povišavati kazne u krivičnom zakonu za izvjesna krivična djela i da li treba smanjiti razmak izmedju maksimalne i minimalne kazne;

e) o potrebi kodifikacije radnoga prava;

f) o uposlenju stručnoga pravnog osoblja.

5. Utvrdjen je članski ulog za Kongres 1937. godine, i to D 60 za učesnike-pravnike, a D 50 za članove njihovih porodica, dakle za svakog učesnika jednako bez obzira, da li su državni činovnici ili nisu. Nitko ne može biti učesnik Kongresa, koji nije član jednog od postojećih udruženja pravnika u Beogradu, Zagrebu ili Ljubljani.

6. Ovlašteno je pretsjedništvo, da u sporazumu s mjesnim odborom u Novome Sadu izradi prijedlog programa Kongresa i izleta.

7. Da bi rasprava u sekcijama bila na visini referata, odlučeno je, da se zamoli nekoliko učesnika Kongresa, da se pripreme za raspravu. Ovim učesnicima bit će dostavljeni referati prije Kongresa, da bi mogli pripremiti svoje usmene primjedbe i spremni uzeti učešća u raspravi.

8. Spomenica sa referatima će se tiskati i dostaviti svim učesnicima Kongresa prije skupštine.

Ostale potankosti kao imena referenata, pogodovna vožnja itd. javit će se naknadno. Nije potrebno, da se već sada javljaju učesnici za Kongres. Bit će dovoljno, da se počinju javljati početkom mjeseca srpnja. Naknadno će se javiti rok, do kada se budu primale prijave.

NJEMAČKI PRAVNICI U ZAGREBU. U utorak, dne 9. o. mi. na večer, stiglo je 30 članova »Deutscher nationalsozialistischer Rechtswahrerbund« u Zagreb na proputovanju kroz našu državu. Bilo je medju njima odvjetnika, sudaca i upravnih činovnika. Zadržali su se u Zagrebu čitavu srijedu do četvrtka ujutro. Pravničko društvo smatralo je svojom dužnošću, da njemačkim kolegama bude pri ruci kod razgledavanja Zagreba i okolice. Ono je tu dužnost i izvršilo u zajednici sa zagrebačkim Društvom prijatelja Njemačke, kome je pretsjednikom član Prav. društva odvjetnik dr. Dražić Marijan, a u kojem ima dosta i članova našega društva. Njemački pravnici su na taj način razgledali tijekom dana grad i okolicu. Navečer u 6 sati održan je skupni sastanak u dvorani Trg. industrijske komore. Sastanak je otvorio pretsjednik Prav. društva sveuč. prof. dr. Lovrić Edo, a potpretsjednik dr. Werk Hugo održao na njemačkom jeziku predavanje o pravnom stanju i unifikaciji zakona u našoj državi. Od članova, koji se istakoše nastojanjem, da njemačkim kolegama bude boravak u Zagrebu što ugodniji, spominjemo osim dra Werka i dra Dražića još dra Vragovića, dra Katičića, dra Milana Ivšića, dra Kostića, dra Veronu i dra Benešića.

Literatura

PERIĆ ŽIVOJIN: La prevision sociologique. Paris 1937; str. 18. (Posebni otisak iz »Revue Internationale de Sociologie«).

Des Effets des jugements civils éétrangers en Yougoslavie. Bâle 1937.; str. 35. (osebni otisak iz »Zeitschrift für Schweizerisches Recht, Heft 1).

GERMANENRECHTE.: Texte und Übersetzungen. Weimar, 1935. (Schriften der Akademie für Deutsches Recht. Gruppe Rechtsgeschichte. Band 6, 7).

MEZGER EDMUND: Deutsches Strafrecht. Ein Leitfaden. Berlin 1936.

SAUER WILHELM: Rechts- und Staatsphilosophie. Eine systematische Einführung in das lebende Recht. Mit Besonderer Berücksichtigung der Strömungen im Ausland. — Stuttgart 1936.

FINKE EBERHART: Liberalismus und Strafverfahrensrecht. Dargestellt am Beispiel des deutschen und italienischen Rechts. Bonn a. Rh. 1936. (Rechtsvergleichende Untersuchungen... zur gesamten Strafrechtswissenschaft. Heft 6).

WOLF KARL: Grundriss der österreichischen Ziwilprozessrechts. Wien 1936.

RAUCH HERBERT: Die Klassische Strafrechtslehre in ihrer politischen Bedeutung. Leipzig 1936. (Leipziger rechtswissenschaftliche Studien, Heft 103).

BRASLOFF STEPHAN: Reformen und Reformvorschläge auf dem Gebiete des Privatrechts und Zivilprozessrechts. Wien und Leipzig 1936.

MÜLLEREISERT F. A.: Juristische Grundbegriffe aus dem Vertrags-, Schuld-, Urheber- und Sachenrecht. Würzburg-Aumühle 1936.

SCHEM JOACHIM: Die Analogie im Strafrecht in ihrer geschichtlichen Entwicklung und heutigen Bedeutung. Breslau-Neukirch 1936.

SCHEY JOSEF: Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch in der Fassung nach den drei Teilnovellen samt den einschlägigen Gesetzen und Verordnungen mit einer Übersicht der Rechtsprechung des Obersten Gerichtshofes. 23. Auflage. Vollständig durchgesehen und ergänzt von Rudolf Hermann. Wien 1936.

GRABAU FRIEDRICH: Der Gebrauch fremder Nationalflaggen im Seekrieg. Eine völkerrechtliche Untersuchung. Unter besonderer Berücksichtigung der Praxis des Weltkrieges. Berlin 1936.

KOELLREUTTER OTTO: Deutsches Verwaltungsrecht. Ein Grundriss Berlin 1936.

AUERT HEMANN: Die Eheauflösung im neuen Deutschen Recht unter Berücksichtigung der neuesten Bestimmungen (Nürnberger Gesetze) und Entscheidungen. Berlin 1936. (Stilkes Rechtsbibliothek Nr. 145. Die Gesetze des Deutschen Reichs mit systematischen Erläuterungen).

SCRIEBER KARL-FRIEDRICH und WILLI ANTON: Presserecht. Sammlung der für die Reichspressekammer geltenden Gesetze und Verordnungen, der amtlichen Anordnungen und Bekanntmachungen der Reichskulturkammer und der Reichspressekammer. Berlin 1936.

BAUER FRITZ: Enwicklung und Reform des Schadenersatzrechts. Berlin, 1935. (Neue Deutsche Forschungen. Abteilung Bürgerliches Recht, Handels- und Wirschaftsrecht. Band 1).

MERK WILHELM: Der Staatsgedanke im Dritten Reich. Stutgart 1935.

HARNACK ERNST: Die Praxis der öffentlichen Verwaltung. Berlin 1936.

FUCHS KARL: Germanische und englische Selbsverwaltung. Berlin 1935.

WALINE MARCEL: Manuel élémentaire de droit administratif. Paris 1936.

VIERKANDT ALFRED: Familie, Volk und Staat in ihren gesellschaftlichen Lebensvorgängen. Eine Einführung in die Gesellschaftslehre. Stuttgart 1936.

STOCK ULRICH: Zur Strafprozesserneuerung. Leipzig 1935.

HEGLER AUGUST: Zur Strafprozesserneuerung. Stuttgart 1936. (Tübinger Abhandlungen zum öffentlichen Recht. 38. Heft).

RABEL ERNST: Das Recht des Warenkaufs. Eine rechtsvergleichende Darstellung. Berlin und Leipzig 1936. Band I.

PLANCK MAX: Vom Wesen der Willensfreiheit. Vortrag, gehalten zuerst in der Deutschen Philosophischen Gesellschaft zu Berlin am 21. Februar 1936. Leipzig 1936.

EHRENZWEIG ALBERT A.: Die Schuldhaftung im Schadenersatzrecht. — Wien 1936.

MAYER HELLMUTH: Das Strarecht des Deutschen Volkes. — Stuttgart 1936.

Svaštice

O PITANJU NADLEŽNOTI OBRANIČKIH SUDOVA za rješavanje sporova iz poslova na otplatu obzirom na naše pozitivno zakonodavstvo. — Odvjetnički pripravnik Bruck Felix poslao nam je raspravu pod gornjim naslovom, koju jedino radi preopširnosti (a prostor »Mjesečnika« je skučen) ne možemo priopćiti u cijelosti. Tu pisac pobija praksu naših stalnih obraničkih sudova, koji se obično proglasuju nadležnim u sporovima iz poslova na otplatu. Obranički sudovi to svoje stanovište opravdavaju time, da se propis čl. 20. uvod. zak. grpp-u, koji u pogledu tražbina iz poslova na otplatu (obroke) isključuje nadležnost po sporazumu i u mjestu ispunjenja na temelju §§ 85. i 101. grpp., odnosi samo na redovne, a ne i na vanredne sudove, kakav je obranički. Pisac pobija to stanovište, a mislimo s uspjehom i s pravom. Čl. 20. uvod. zakona grpp-u donesen je radi zaštite malih

dužnika. Ta zaštita jest ratio legis. No ona bi postala uzaludnom, kada bi vrijedila samo za redovne sudove, a ne i za vanredne. Ako sporazum o nadležnosti suda nije valjan za redovite sudove, nema razloga, da bude valjan za obraničke. Zakon je s gornjim propisom htio zadržati dužniku redovitu mjesnu nadležnost suda njegova prebivališta, pa makar i proti njegovoj volji i sporazumu, pak se ne može zamisliti, da bi dozvolio, da mu se ta nadležnost oduzme ugovorom o obraničkome sudu. Kao što nije smatrao mjerodavnom volju kontrahenata u njihovu sporazumu u pogledu jednoga redovitoga suda, tako nije mogao priznati mjerodavnom njihovu volju ni u pogledu obraničkoga suda, kada je taj obranički sud vezan o mjesto, koje nije prebivalištu dužnika. Zakon je naime — ponavljamo gornju argumentaciju drugim riječima — htio zaštititi dužnika od sudjenja u mjestu izvan njegova prebivališta. Ako nije htio dozvoliti, da mu sudi redoviti sud izvan prebivališta, još manje je mogao dozvoliti, da mu sudi obranički sud izvan prebivališta. Zato smatramo zaključak pisca gosp. Brucka Feliksa osnovanim.

NEŠTO IZ PROŠLOSTI RUME. Nadjeno je pismo (Freyheits-Brief), kojim je Marcus Alexender Liber Baro de Pejacsevizs dne 1. siječnja 1749. sredio odnose izmedju stanovnika Rume i svoga vlastelinstva. Nakon što pismo ističe, da su dosadašnji stanovnici slobodni i ne podležu kmetskoj ili inače kojoj obvezi, ustanovljuje, da prisutni kao i u buduće u Rumu nadošli slobodni ljudi, kakove oni narodnosti bili, ne će se držati i smatati kao podanici, nego kao varošani ili gradjani. Pismo naziva Rumu trgovištem (Marcktfleck), oppidum, te odredjuje grb i pečat iz triju dolina tri tekuća potoka, kao Rumski, Jelenački i Kudoš, koji rumsko zemljište protiču, u sredini mramorni stup i na njem dvostruki krst sa slovima I-H-S-E-O-R t. j. in hoc signo evadit oppidum Ruma; desno i levo krsta dvije zvijezde zbog osvjetljenja, oko njega unaokolo će činiti obrub urešena kruna, koju drže dvije ruke, u okrajku pečata neka budu urezane riječi: Sigillum exempti oppidi Ruma 1749. Ovim pismom daruje vlastelin trgovištu t. j. prostranom rumskom zemljištu i takozvano Jelenci, zatim praedia ili puste Begovina i Žirovac.

Vijeće, unutarnje i vanjsko, treba da se sastoji iz dvanaest prisjednika (vijećnika), a za izbor godišnjega glavnog suca (Oberrichter) predlažu stanovnici četiri valjana čovjeka i prema većini njihovih glasova se bira jedan, koga vlastelinstvo potvrdjuje. Izbor glavnih sudaca će se izvršivati na promjenu, naime prve godine treba da bude Njemac, druge Madjar ili Slovak, treće Srijemac ili Ilirac, i naizmence biran i predlagan, što treba i kod prisežnika svakovremeno da se održava, da od svake narodnosti budu izabrana četiri dobra i razborita čovjeka.

U tom pismu izričito je ustanovljeno, da su stanovnici Rume oslobodjeni od robote i kmetske službe osim, što će iziskivati poravci crkve, opravljanje cesta i mostova, davanje straže, otprema pisama do najbližega sela, i kada bi vlastelin ili koji vlastelinski činovnik imali da putuju, biti će dužna općina bez pogovora dati potrebnu pretpregu do najbližega mjesta.

U pismu se veli: »Kao što je premilostivim car. i kralj. dekretom svim srijemskim podanicima oprošten devetak (nona) od svih plodova i ljetina, to opraštam i za sebe i za svoje nasljednike potomcima rumske općine isto tako devetak i poklanjam, zbog čega će oni tada, osobitu slobodu i korist uživajući, moći vrlo dobro opstojati. Time su ukinuti urbarialni tereti. Stanovnici su bili samo obvezani, da svaki kućegospodar položi godišnje u vlastelinsku blagajnu četiri forinta, a oni, koji ne bi imali vlastite kuće i u najmu stanovali, platit će godišnje forint. Od svojih četiri godišnjih vašara prepustio je vlastelin rumskim gradjanima na vječita vremena dva slobodna vašara: jedan na Cvjetnu nedjelju, a drugi na dan svetih apostola Petra i Pavla. — Kao priznanje za te vašare trebalo je rumsko gradjanstvo uvijek na ta dva vašara da donese vlastelinstvu dvije oke kave i dvije glave šećera. Nadalje je ovim pismom općini podijeljeno slobodno točenje vina sa nekim ograničenjima. Dopušta se, da na potocima tjeraju mlinove; gorivo i gradjevno drvo, da voze iz vlastelinske šume.

Freyheits-Brief izdan je u latinskom, njemačkom, madjarskom i ilirskom jeziku, a sačuvan je samo njemački tekst. U njemačkom tekstu dolaze njemačkipravni izrazi: Leibeigenschaft, Frohndienst, Gerhabe. Gerhabe znači tutor, štitnik.

Priopćio dr. Müller Gjuro.

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — 35515.

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB